

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. december – XVI. évfolyam 12. szám

Ára: 560 Ft

*A búvópatak-romantika
ma is még a „végső” remény.
Amíg lesz szomjazó.*

Illyés Gyula

Karácsonyi híd **2**
Petrőczy Éva esszéje

Szikrányi lét **4**
*Czigány György
emlékirataiból*

Forgácsok **6**
*Rónay László
jegyzetei*

Tornai József
univerzuma **9**
Alföldy Jenő köszöntője

Vázlat egy vers
mindenségéről **11**
*Tusnády László
tanulmánya*

Amikor
a történelem... **13**
Lengyel János dolgozata

Ötven év,
ötven könyv **16**
*Czipott György beszélgetése
Varga Rudolffal*

Jézus születése
Gari Melchers festménye (részlet)

Karácsonyi híd Kaposvártól Walesig

Szeptember elején küldte el nekem Farkas Judit, a *Búvópatak* című, Kaposvárott szerkesztett polgári, kulturális és társadalmi havilap főmunkatársa két nagyon kedvesen dedikált kötetét. A *Szavamat adom* című, finoman megkomponált kis könyv *Legyen végre csend* című novellájában a jogászból lett író amúgy sem könnyű életének legnehezebb, legfájdalmasabb karácsonyára és szilveszterére emlékezett. Arra, amikor izomsorvadástól meggyötört gyermek- és ifjúkora legfőbb támaszát, szívbeteg édesanyját elveszítette. A keretes szerkezetű elbeszélés bevezető és szó szerint megismételt záró sorai nem egyszerűen szépek, meghatóak, művészi erejűek, hanem megrendítőek. A főszereplő, Kinga (voltaképpen maga az író) szorongásos, félelemmel teli, mégis erőt adó álmot lát ezekben a válságos napokban: édesanyját, ha úgy tetszik,

...nem szabad megfeledkezniük azokról,
akiket sorsuk karácsonykor nagypénteki
élethelyzetekbe sodor.

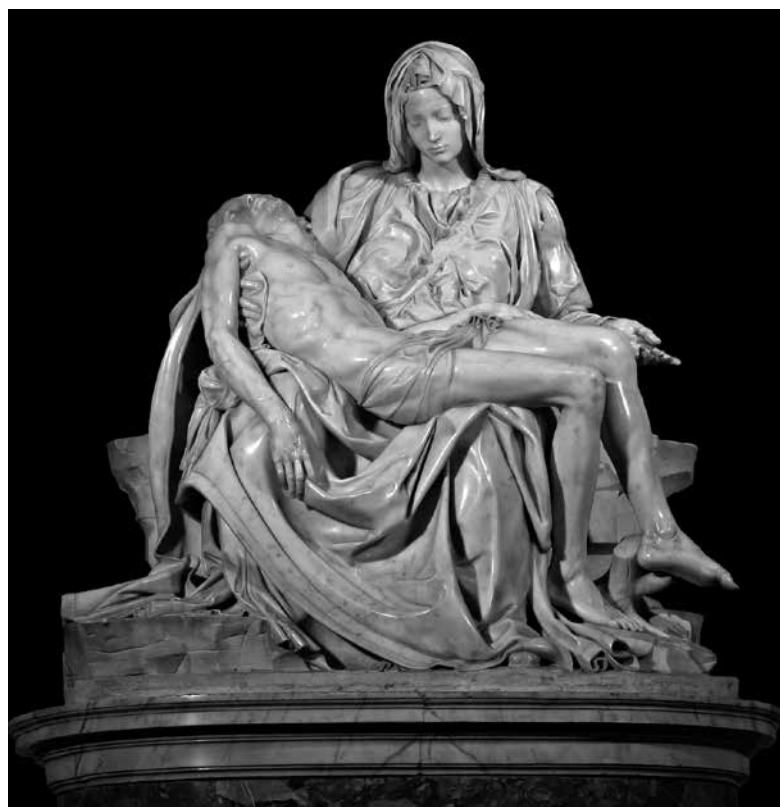
Káron módjára, ő viszi át a Léte vizén a túlsó partra, a halál birodalmába. „Ladikja” pedig nem egyéb, mint mindennapos járműve, a költőinek igazán nem nevezhető elektromos tolokocsi. Igaz, úgy érzi, testi és lelki energiái végére jutott, de erejét megsokszorozza annak tudata, hogy ezen a végső úton neki kell anyja magatehetetlen testét végigvinnie: „És akkor csend lett és sötét. Elektromos tolokocsijával haladtak a kanyargós, havas orszáigúton. Édesanyja az ülésen ült, vagy inkább feküdt, fejét vállára hajtva... Jobb kezével tartotta őt, a másik kezével pedig a botkormányt fogta, próbálta úton tartani a járművet. Anyján fekete szövetkabát, fején fekete pamutkendő. A tolokocsi némán haladt. Parányi lámpája éppen csak előttük világította meg az úttestet. A kamionok, autók óvatosan kikerülték őket, reflektorukkal megvilágítva őket. Mintha vigyáznának rájuk... Mintha tudnák... De ő most nem törődött semmivel. Vitte az anyját. Tartotta a karjában az alig pihegő madártestet, testével próbálta melegíteni, félt, hogy megfázik a dermesztő hidegben. Nem sírt. Az arc a fekete kendő alatt hófehér volt, a szemek üvegesek. Karjába valami földöntúli erő költözött, mert nem fáradt, nem gyengült el, úgy érezte, nem szabad elengednie.” Bár ez a jelenet karácsony közelében, egy havas téli úton játszódik, mégis a húsvét egyik legdrámaibb pillanata juthat róla az eszünkbe: az a *Pietà* jelenet, amikor Mária ölben dajkálja a keresztről levett, halott fiát. Itt a szerepek felcserélődnek, mert a gyermek ölben látjuk viszont a szülőanyát. Karácsony és húsvét finoman egymásra kopírozódik ebben a képben, pontosan úgy, mint az 1995-ben Nobel-díjra jelölt walesi lelkipásztor-költő, R. S. Thomas egyik, szükséztudásában is nagy versében. Akinek, ha még élne, istenes verseinek magyar tolmácsként

feltétlenül elküldeném angolra fordítva Judit novellájának ezt a részletét, bizonyítva, hogy a Magyarország és Wales közötti szellemi-lelki „híd” Isten akaratából újra meg újra felépül, *A walesi bárdok* ennek a nemzeteink közötti kapcsolatnak csupán a nyitánya volt, anélkül, hogy Arany Jánosunk érdekeit, az ő emlékévében, a legcsekélyebb módon is csorbítanánk. R. S. Thomas egyszerre húsvéti és karácsonyi verse (*Pietà*) így hangzik:

*Mindig ugyanazok a hegyek
Sereglenek a horizonton,
Egy néma jelenet
Messzi tanúi.*

*S az előtérben
Felmagasló kereszt
Lakatlanul és komoran
Sajog a testért,
Amelyet amott egy szűz
Karjának bölcséje ringat.*

(Petróczi Éva fordítása)

Pietà – Michelangelo alkotása

A fenti kis elemzéssel és a felvázolt ünnep-párhuzamokkal nem az volt a szándékom, hogy bárki karácsonyi örömeire halál-árnyékot vessek. Csak az és annyi, hogy emlékeztessen mindenkit: (természetesen önmagamat is) az Istengyermek születésének ünnepén sem szabad megfeledkeznünk azokról, akiket sorsuk karácsonykor nagypénteki élethelyzetekbe sodor. S talán az sem csekély tanúság, hogy a világhír (R. S. Thomas) és a szűkebb körű ismertség (Farkas Judit) között sokkal vékonyabb a válaszfal, csekélyebb, elhanyagolhatóbb a különbség, mintsem hinnénk. Nem is lenne túl nehéz a fentiekben leírthoz hasonló irodalmi, de akár zenei és képzőművészeti párhuzamokat, metaforikusan fogalmazva: „Kaposvár–Wales hidakat” találnunk. Mert, hála Istennek, nagyon sok tiszta és székesegyház-ívű alkotás születik körülöttünk. Érdemes is volna egy-egy hasonló analógia vadászatra vállalkoznunk, ha másért nem, hát azért, hogy karácsony személyválogatást nem ismerő, elfogulatlan szeretetet kínáló Szülötének tiszteletére legalább az évnek ebben a többek között elmélyülésre teremtett szakában megtanuljunk legalább egy kicsivel több tiszteletet és szeretetet adni minden alkotómű-

vésznek, s nem csupán az agyon-ajnározott keveseknek, egy-egy szekértábor kitüntetettjeinek. Hiszen ők, a látszólag háttérben dolgozók is megajándékoznak bennünket, gyakran igazán ünnep-szentelő verses és prózai sorokkal, úgy, mint

...hála Istennek, nagyon sok tiszta és székesegyház-ívű alkotás születik körülöttünk.

most Farkas Judit engem, s rendhagyó karácsonyi novellája összes, méltán hálás olvasóját. Köszönet neki, akit, távolból bár, de már ismerhetek, s nagyra becsülhetek. És társainak, akiket egy-egy kistérség, kis közösség hálája kísér, miközben sokan rászorulnánk hitükre, emberségükre, művészetük erejére. Számomra minden karácsony, így 2017 karácsonya is – sok egyéb mellett – róluk szól, s így az ő nevükben is szólnom kellett.

PETRŐCZI ÉVA

Tönköl József

Várakozás rigókra

Hunyorgó szememhez közel a rontás, olyan közel, hogy a szarkalábak árkait az Isten beveti csalánnal, kétszer is beveti, beveti először, beveti másodszor, egyetlen és erős erdő meztelensége kísér arrafelé, páskom keserősége,

párnáján egy kéz nyugalma, ostor, sudár, s azt elszagattam, szertefoszlott, láttam összegyűlni a csordát nyírfás delelőhelyen, emlékszem rá, megrepedtek az őszi kutak, annyi babócs szállott fel még a fűből, hogy nem hallottam többé pacsirták kiáltozását, szikravörös hegyet tartott kezében a nap, Írott-kő halotti arcát, iszonyút, itt lehet Kőszeg felől az eső, pöröghet vakok nyakában az öntött nyakláncokra, kerti virágok dús levélmintáira, ráncot írhat hamura, húsrá, vérre, homlokomra, vándor lettem,

ki pásztorok ösvényeire tér meg, lapos legelőn megy pityerek és egerészölyvek felé, ez már az az idő, amikor nem történik semmi se, ez már a bevégzett két szürkehályog-műtét, s múltcsékkkel élek s nem vagyok halott, és beszélek, mikor üres az istálló, és üres az égajl, a kőhöz támasztott hátizsák, és üres ez a nyár is, mely a szentjánosbogarak hangját eltemette, nem zengnek harangozó kepék, mintha minden kötél leeresztene vaksötét tarlóra, hol kibontott hajú kévék, kaszák, kopasz kötőfák, nyájas szent sarlók lesznek az emlékek helyén, várom a rigókat, hogy fölrebbenjenek a lombból, hogy fölkössék az állam és lezárják majd a szemem.

Rainer Maria Rilke

Clara Rilkéhez

1901 karácsonyán

Karácsonykor, ha csöndesebb az év,
Halk szívverésed is úgy hallhatod, ahogy
Óraütést és esteli tik-takot:
Karácsonykor, ha csöndesebb az év,
A nagyra tágult gyerekzemekben
Az összes kívánt ajándék megnő,
S szívesebben volna anya minden nő
A nagyra tágult gyerekzemekben.
Másik országba mész Te ilyenkor,
Hisz olyasra vágysz, mi érintetlen még
S a városokban ezt meg sose lelnéd,
Hát más országba mész Te ilyenkor,
Oda, hol tágas, teljes az ég, már
Mélye ezüstös erdőket is altat,
Szűzi havukhoz ér cipődnek talpa
Ott, ahol tágas, teljes az ég már.
És a magasban megáll egy csillag,
Roppant fényével ragyog fölötted fel,
S átzúdul rajtad a távol, mint tenger,
Míg a magasban megáll a csillag.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER fordítása

CZIGÁNY GYÖRGY

Szikrányi lét

Izgalmas volna fölfedezni sorsunkat, mindazt, ami történt, megjeleníteni! Mire emlékezünk? Bizonytalan az előhívott film, a történetekhez képest tele van hiányos képsorokkal, tehetetlenül és akaratlanul módosított gondolatokkal, párbeszéd-töredékekkel. A visszahajló emlékezet töröl meg alakít, sőt, képzeletünk forró fényei is átjárják azt az egykori anyagot, és szinte álommá absztrahálják. A képzelet tüzeiben égnek el filmkockáink, kényszerű teremtés semmisíti meg a múltat. Ami felmerül mégis, önmagáért való részlete valami megfigyelhetetlen, rögzíthetetlen folyamatnak, mely hol állóvíznek tesz, hol vágatató valaminek. Annyira kivehetetlen a mozgása, cselekménysora, hogy kételkedhetünk abban is, hogy valaha megtörtént-e? Együgyű módon kapunk segédeszközökhöz, fennmaradt írásokhoz, fényképekhez, hangfelvételekhez. Azok is csak rejtik, eltakarják azt, amit látni szeretnénk: a valóságot.

*Tetszett a reverenda nekem,
hiszen papok tanítottak már
az iskolában is.*

Tetszett a reverenda nekem, hiszen papok tanítottak már az iskolában is. Bencések, szerzetesek közt forogtam ministránként, majd alkalmi orgonistaként a krisztinavárosi plébániatemplom kórusán. Az oratóriumban vagy a sekrestye illatos homályában beszéltek meg az asznapi liturgiát, a változó részek rendjét, a választott énekek éppen az ünnephez illő darabjait. Amikor az aktuális politikai nyomásoknak nehezen engedelmeskedő Szabó Imre püspököt elhelyezték falura segédlelkésznek, helyettesíteni őt fiatal pap érkezett a

Mátra vidékéről. Kardos Jóska hozta magával az üde hegyi levegőt, falusi ember nyíltságával, természetességével látott munkához. Nehéz idők voltak, zaklatásokkal teli, mi mégis sokat neveltünk. Én már a Magyar Rádió munkatársa voltam, de naivitásomban gondtalanul orgonáltam a nagymiséken, eszembe se jutott, hogy emiatt valami bajom is lehet. Kardos Szentkúton. Márkházán s ezek környékén szolgált korábban, állítólag lóháton járta a falvakat, inge alatt az Oltáriszent-séggel. Történt pedig, hogy az egyházmegye illetékesei elérkezettnek látták az időt arra is, hogy Márkházának legalább egy kápolnája, kis temploma legyen. A derék falusiak föl is ajánlottak e célra két nagyobb házat: választani kellett, melyik lehet átépítésre alkalmasabb. Volt papjukra várt a döntés. Az én kocsimmal mentünk, már hűvös volt, talán ősz, nem tudom. Roncs autóban a fűtés nem működött. Hazafelé Jóska törölgette a párás ablaküvegeket pálinkába áztatott zsebkendővel, hogy lássunk valamit. Kardos főtisztelendő úrnak aznap nagy gondja volt. Mondogatta egész úton odafelé: bármelyik felajánlott házat választja majd, megbomlik a falu békéje, hiszen az emberek fele az egyik, a falu másik fele pedig a másik épület pártján áll. Eddig őt mindenki szerette. Most a fél falu meg kell, hogy haragudjon rá?! A szomszéd község plébániáján megálltunk erőt gyűjteni. Ittunk valamit. Én feleségestül voltam, négyen tanakodtunk a teendőkről. A két pap közül valamelyiknek egyszer csak megakadt rajtam a szeme. „Gyuri, te lehetnél ám püspöki titkár is, mi pedig csak a kísérőd. Nyilvánvaló, a püspökség nevében te választhatod csak ki az alkalmas házat!” A következő homályos képsor, filmszerű ugrással már Márkháza főutcájának víziójában idézhető fel. Megyünk hárman, feleségem kissé előttünk. A jegygyűrű már nincs az ujjamon, de rajtam van egy szép fekete reverenda, bokámtól föl a papi

gallérik teli élénk lila gombokkal. Megyek elkomolyodva a vihogások után, nem bohózatról van szó. Így azután kedvesen, de tartózkodó komolysággal állok a rajongó hívek gyűrűjében. Kínálnak, barátságosan intek nemet. Nem eszem, nem iszom. Nem is tudnék. Összeszorult a torkom. Elég, hogy elhárítsak egy-két buzgó nénikét, akik a magas rangú egyházi ember iránti szeretetüket, tiszteletüket kézcsókkal is ki akarják fejezni. Nem, nem vagyok püspök, nincs a felszentelt méltóságot jelző gyűrűm, én csak a titkár vagyok... A két pap mellettem jól érzi magát: falatoznak, kortyolnak a borból. Mit tegyek? Sűrögnek a népek köröttem. Áldjam meg őket? Áldani embert, teremtést, bármit jóakaratóan a legszebb cselekedet. Ezek is úgy köszönnek el tőlem és egymástól: *Isten áldja!* Hátrább húzódok, nézem a mestergerendákat, a falakat. Egyik ház után a másik. Gondom a választással nincs, látom Kardosék már titokban döntöttek. Tudják, mit fognak javasolni az egyházi hatóságoknak. Helyettem. De itt még úgy látszik, mintha én nézelődnék szakértőként. Mindez kezdő rádiós éveimben volt, engem még nem ismertek akkor a hallgatók. A *Ki nyer ma?* játék csak évekkel később kezdődött. De azért a *Falurádió* riporterével összeakadhattam volna az utcán: ugyancsak nagyot nézett volna, hogy a zenei osztály ifjú munkatársa titokban, lám, tisztelendő! A történetet bevallottuk az illetékes püspöknek, ámult, nevetett, csóválta a fejét. Évekkel később elmondtam egy televízió élő adás, éjfélimise-közvetítésemet követő ebéden az egészet az egri érseknek is. Nem tudom, feloldozott-e magában, vagy csak azt gondolta: ilyen a rádiós fantázia, mulatságos történeteket eszelek ki a koccintás mellé.

Még korábban volt, valamikor az ötvenes évek elején, hogy meghívtak látogatóba egy tolókcocsiba kényszerült, zeneajongó fiatalemberhez, hogy zongorázzak neki otthonában. Akkor még az Áldás utcában lakott, a Rózsadombon a majdani híres zenetörténész, Pernye András. Fehér, nagylevelű, kihajtott nyakú ingben ült a *Ki mit tud?* sorozat zsűrijében. Hallgatta a versenyzőket áhítatos figyelemmel, s mondta utána, elemezte felelős bírálóként friss élményeit. Heves volt és megfontolt egyszerre, mindenkor tehetetlenül, magától értetődően őszinte. Ha úgy vélte szavai szinte kíméletlenül hatnak, egy futó mosollyal igyekezett enyhíteni a szigorúságos hangulatot.

Volt ostrom után egy igen művelt, finom modorú, közvetlen, s mégis mindig titokzatos és magányos úr, aki családokhoz járt nyelvórákat adni. Ebből élt, állása nem volt, múltját senki nem kérdezte, éreztük, ez illetlenség volna. Szerettük őt, apám után ő állt hozzám a legközelebb. Éveken át találkoztunk, hetente legalább kétszer. Beszélgettünk, sétálgattunk. Megbeszéltük az egész világirodalmat, megmutattam neki a verseimet. Torma Györgynek hívták. Nem tudom, ki volt ez a Torma György. Halála után (a 6-os villamos elé lépett véletlenül) kerültek kezembe roppant érzékenységgel megírt egyfelvonásos drámái. Mikes Kelemen. Történelmi témák, inspirációk. Olyan közeli volt ő, barát és mester, hogy már később eszembe se jutott: ki ő? Menekült arisztokrata? Talán gróf. Kiugrott, bölcs pap vagy katonatiszt? Elhagyta-e a családját? Maga volt. Ő volt Torma. A miénk volt, ennél evidensebbet, mint azt, hogy „Torma Gyuri bácsi” velünk van, el se lehetett képzelni. Franciát, angolt, németet tanított. Neki mindegy volt, mindegyik nyelven tökéletesen beszélt, s tudta is tanítani a grammatikát, a szójátékokat, a nyelv által felidéz-

zett irodalmat is. Schöpflin Aladár a Vígszínház bemutatója nyomán írt Marcel Pagnol *Topaze* darabjáról. Mi ezt olvastuk Tormával franciául. Ma is emlékszem, valamelyik diáksze-replője a műnek így csúfolta, énekelgetve egyik tanárát, akit Panicault úrnak hívtak: *Panicault, Panicault, tu l'as mangé l'haricot?* (*Kapásból lefordítva: Panikó, Panikó, ettél babot?*) És olvastuk a vonzó, „erotikus kalandregényt” – Teophile Gautier művét, a *Maupin kisasszonyt*... Tormával is sokat neveltünk. Minket nem kerültek el a történelmi és családi tragédiák, halottaink voltak és lettek, elfogadhatatlan sorsokat vállaltunk szelíden: nekünk sokat kellett nevetnünk. Torma Gyuri jó társ volt erre, melegsívű és tudós, szerény és magányos, a szíve mélyén nemesen büszke mégis.

Nem tudom, hogy ki volt ez a Torma György – mindenesetre ő vitt el engem Pernye Andrishoz, akinél szintén nyelvtanárként működött. Évekkel később is együtt voltunk, a ritkuló találkozások keretében lélekben örökké együtt, barátok, barátok! Megdöbbenését rejtve, malíciával számolt be Pernye sikertelen öngyilkossági próbálkozásáról. Akkor már Andris tanár volt a Zeneakadémián. Zsilettpengével vagdos-ta össze a nyakát. Minthogy élt, megnyugodtunk, hiszen tartotta, folytatta tüneményes előadásait a főiskolán, beszélt Bachról, Mozarról. Elvetette a zenetörténet közhelyé merevedett, rossz beidegzéseit, előlről kezdte a világot, ő valóban felfedezte Bachot, Mozartot és a többieket. Költő módjára dolgozott.

*Nem tudom, hogy ki volt ez
a Torma György, mindenesetre ő vitt el
engem Pernye Andrishoz...*

Fölfedező volt. Tudta, nem is lehet másképp az igazság közelébe jutni. És tudta, ez az igazság csak akkor maradhat a birtokunkban valamennyire is, ha vele változunk, dinamikus figyelemmel követve megújulásait. Andris végül mégis a groteszk, képtelen tragédiát választotta. „Szerényen elvonult meghalni” – egy Mozart mű témáiról mondta valamelyik zenetörténet óráján tanítványainak. (Hollós Máté zeneszerző őrizte meg, írta le Pernye tanár úr mindig meglepő gondolatait.) Andris is megbarátkozott a halállal. Itt hagyta a kutatást, munkát, szerelmet, zenét. Talán már megtudott mindent: szerényen elvonult meghalni. Aggódva kutatok emlékeim homályában: miket játszottam neki ott a Rózsadombon, amikor még csak tervezte a zenei pályát, de már tanult zeneszerzést a Budai Zeneakadémián Vasady Balogh Lajosnál. Lisztet, Schumann-t. Muszorgszkij-t biztosan játszottam neki, talán Beethovent is. Amikor 39 fokos lázban épp, felelőtlenül kissé ebben a tehetetlen, eufórikusan lázas állapotban, a Zeneakadémia nagytermében is eljátszottam Beethoven G-mollban kezdődő és H-dúr variációkkal végződő Fantáziáját, akkor megdicsért. A kezdő futamok neki Albert Schweitzert juttatták eszébe. Nekem az ő szenvedélyes, indulatos igazságkeresése maradt meg költészeti forrásként is: példaként arra, hogy csak így szabad, lehet méltóan a remekművekhez, élni, zenélni, írni.

Emléktörödékek a képzelet magasfeszültségű veszélyző-nájában? Még vannak, lehetnek. Szikrányi lét. Következik-e folytatás?

RÓNAY LÁSZLÓ

Forgácsok

ÉDESAPÁM meghatározó személyisége életemnek. Ezt korai halála (1978) után is el kell mondanom. Tapintatosan igazgatta az utamat az irodalomban, a hitben, a magánéletben. Soha nem tudtam kinyögni egy köszönömöt, holott ha valaki, ő igazán megérdemelte. Sokan voltak, akiktől elleshettem egyet-mást, ő azonban mesterem és édesapám volt egy személyben. Esténként öldöklő gombfoci meccseket vívtunk, közben el-el ejtett egy mondatot, mit is érdemes olvasnom, kihez fordulhatok bizalommal, mit tanulhatok x-től és y-től (ebben nem tett különbséget a különböző világnézetet vallók között), elejétől a végéig kijavította első, igencsak dadogó írásaimat, s példát adott erkölcsi emelkedettségéből, kikezdzhetetlen hűségéből. Amikor vidékre helyeztek, vigasztalt, hogy mennyi élményt gyűjthetek, és ebben is igaza lett. Máig hiányzik. Igyekszem őrizni emlékét, kiadatni könyveit. A Szent István Társulat pályáztatja, és – egyelőre – kap támogatást rájuk.

Mire vagy a legbüszkébb? – kérdeztem, amikor megkapta a József Attila-díjat. Arra, hogy Babitsnak tetszett a versem, és Schöpflin Baumgarten-díjat szavazott nekem a *Fák és gyümölcsökért* – válaszolta. Az emlékérmét kiállítottuk a *Nyugat* kiállításon, Baróti Dezső elhányta valahol. Rá nem tudtam haragudni. Különben épp az utóélete is példázza, hogyan lehet valaki maradandó, és hogyan felelhetik el.

AZ OLVASÓ NAPLÓJA, apu kritikus szemléje a *Vigiliában*, annak a korszaknak legszínvonalasabb irodalomkritikai megnyilvánulása volt; erre Nemes Nagy Ágnesék többször is utaltak. Valamiképp folytatója lettem a *Könyvek közötttel*, persze sokkal alacsonyabb röppályán. Annyi az előnyöm, hogy sokkal több figyelemre méltó mű jelenik meg, azokról írhatok, ha kedvem tartja. Némelyiket esetleg érdemes begyűjtenem, akad, amelyiket komoly nekifeszüléssel írtam. Sajnos ma már csak az íróasztalnál ülve tudok néhány órát dolgozni, innen az összefoglaló cikluscím.

ÁLOM APÁMRÓL. Álmomban gyakran felbukkan. Halvány mosollyal vagy szigorúbb tekintettel, ha olyankor zavartam, amikor dolgozott. Ült az íróasztalnál, belemerült egy lefordításra váró versbe, cikket, esetleg novellát írt, jegyzeteit másolta. Látni véltem, ahogy a róla elnevezett asztalnál ül Nemes Nagy Ágnessel, Ottlikkal, Mátyás Ivánnal, Lengyel Balázssal, Vargha Kálmánnal.

Az eszpresszó szemben lévő asztalánál esőköpenyes úr ült, időnként írt valamit a jegyzetfüzetébe. Ő nem író volt, hanem besúgó. Az volt a dolga, hogy figyelje, miről beszélnek. Csak az *Iskola a határon* szerzőjének kifakadásai érdekelhették. Egyébként az irodalom legbelső köreiből jártak keltek (Mándyt kivéve; ő azon merengett, győz-e a Fradi az Újpest ellen).

...szemben lévő asztalánál esőköpenyes úr ült, időnként írt valamit a jegyzetfüzetébe. Ő nem író volt, hanem besúgó.

Apám megpillantott. Elmosolyodott, szedelődsködni kezdett, együtt mentünk haza. Leintett egy taxit. *Sietnem kell* – mondta mentegetődzve –, *holnapra ígértem egy Claudel-fordítást*. Átvágtunk a Széna téren, fölkanarodtunk a Rózsadombra. *Nevetséges* – mondta váratlanul és megismételte – *nevetséges! Micsoda?* – kérdeztem kicsit riadtan.

Nem válaszolt. Fogalmam sem volt, mire gondolhatott. Már a Vérhalom térnél jártunk. Még mindig a fejét csóválta. Kiszálltam az autóból, segíteni akartam neki, akkor már nehezebben mozgott. De csak az üres levegőben kapkodtam. Eltűnt, magával vitte a titkot.

PALIKA. Általában vasárnap délután érkezett. Természetellenesen elmélyítette a hangját, ezért is hívta Thurzó Sarastrónak. Ibolyacsokrot nyújtott anyámnak, mint egy lovag, aztán letelepedett a kanapéra és csevegett. Otthonos volt a Rózsadombon, nem csak nálunk, hanem egy utcával lejjebb, Szefernéninél is. Bohuniczky Szefernit minden érdekelte, az irodalom peremére szorítva is író maradt, színesen, szellemesen idézte emlékeit Schöpflin Aladáról – aki lelkesen magasztalta szépségét –, Móriczról és a többiekről. Nála szemléletesebben senki sem írta le Szabó Dezsőt.

Palika, Toldalagi Pál, néha vett egyet a Szefernéni által süttött kekszektől – mesterien süttött süteményeket, azokat adogatta el, az árúk is segítette őket, hogy ne nyomorogjanak –, aztán hallgatásba mélyedt. Nem érdekelték a prózaírók, csak a költők. Néha előveszem egyik-másik kötetét, és rádöbbenek: ő is igazi lírikus volt, egyike azoknak, akiket lassacskán elfelejtünk, pedig olyan kiváló pályatársa állt ki mellette, mint Rába György. Amikor a *Sóskát*, az újabb magyar irodalom történetéről szóló összefoglalást terveztük, késhegyig menő vitá-

kat folytattunk, ki kapjon nagy portrét, ki szoruljon a „futottak még” kategóriába. Rábával senki nem mert vitatkozni, így Toldalagi viszonylag jól megúsza. Azóta a peremvidékre szorult, pedig...

Irodalmunkban se szeri se száma az ilyen pedigeeknek. Túl gazdagok vagyunk, könnyen lemondunk megőrzésre érdemes értékeinkről. Itt van például Somlyó Zoltán. A szűk Könyök utcán hazatértében írt verse lenyűgöző. És hány, de hány Somlyó Zoltán vár feltámasztására! (Kissé szorongva kérdezem: hasonló lesz a sorsa fiának, Somlyó Györgynek is?) Akinek nincs elkötelezett, értő híve, könnyen elsüllyed. Utána kellene kapni, mielőtt végképp mellékmondat vagy lábjegyzet lesz.

A fiatal Toldalagi egyenragú társa volt nemzedéke lírikusainak. Együtt szerepelt velük az antológiában, a tehetségesek közt méltatták. Hogy miért és mikor csökkent az ázsiója, nehéz megmondani. Az biztos, hogy a hallgatás éveiben nagyon megviselték érzékeny idegrendszerét, egyre fölöslegesebbnek érezte magát, bár akadtak még hívei. Az irodalomba – vele kapcsolatban aligha lehet irodalmi életről beszélni – visszatérve fáradtabb, fakóbb lett a hangja.

2010-ben életművének feltárója, Basa Viktor *Árnyak zenéje* címmel jelentette meg „kallódó verseit” (Napkút Kiadó). Nagyrészt spirituális ihletésűek. Érthető, hogy az adott történelmi helyzetben kallódás volt a sorsuk. Költőjüket a vallásos líra nagyjai közé röptették. Egyiküket idézem bizonyítékul:

December

Egészen más ország ez és
 másik világ:
 jéggyöngyöket könnyeznek az
 útszéli fák
 és hóvirágot hajtának
 a bokrok. Úgy
 tűnik fel, mintha mindenütt
 kis koszorúk
 hevernének – sok száz fehér
 füzér, amit
 az angyalok kötöttek és
 ledobtak itt,
 a Hűvösvölgy és Pest felett,
 a vén Duna
 medrétől jobbra-balra, míg
 nagy és puha
 kezét szívünkre tette rá
 az Isten. Ő
 a legnagyobb király. Csupa
 szelíd erő.

Írni és hallgatni

Szabó Magda Centenárium – Konferencia Pécsen

Az emlénapok és emlékévek a magyar irodalom történetében fontos szerepet töltenek be. Idén több írónk és költőnk születésének kerek évfordulóját is ünnepeljük. Többek között Arany János és Tompa Mihály kétszázadik, Ady Endre száznegyvenedik, Tamási Áron százhuszadik és Szabó Magda születésének századik évfordulóját. Ez utóbbi centenárium kapcsán országsszerte szerveznek kiállításokat, felolvasóesteket és konferenciákat.

Október 25-én Pécsen a Civil Közösségek Házában a Pécsi Tudományegyetem szervezésében kétnapos konferencia vette kezdetét, ahol kutatók, irodalomtörténészek, lelkes olvasók, általános és középiskolás diákok, dramaturgok, múzeumpedagógusok, egyetemi oktatók, hallgatók és a történelmi Magyarország több pontjáról érkező vendégladók vettek részt. A konferencián jelenlevők emlékeztében ott él Szabó Magda alakja, mint a magyar irodalom egyik legvitatottabb, és a legtöbb külföldi országban olvasott magyar írónője. Műveit több mint 42 nyelvre lefordították világszerte. Nemcsak az anyaországban, Erdélyben, a Partium területén, a Vajdaságban, Kárpátalján és Újvidéken ismerik, hanem Angliában, Franciaországban, Németországban és Görögországban is, vagyis Európa-szerte. Tehát Szabó Magda a legtermékenyebb és legolvasottabb magyar írók közé sorolható.

A konferencián a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai bemutatják az év elején Budapesten megnyíló, és 2018 tavaszáig tartó kiállításukat. Több teremben követhetjük nyomon az író pályáját: személyes tárgyakat, fotókat, ruhákat tekinthetünk meg, de láthatunk egy Abigél-szobrot is, melynek kancsójába különböző kérdéseket dobhatnak be a látogatók.

A kiállítás és a konferencián elhangzottak is bizonyítják, hogy Szabó Magda életművét a sokszínűség jellemzi. Legyen szó társadalmi problémák kiélejtéséről, generációk együttéléséről vagy az ő problémáikról; történelemről és politikáról, vallásról és morális kérdésekről, az író minden regiszterben megtalálta a helyét. Szabó Magda műveiben minden generáció meglegeli azt az epikai momentumot, amellyel azonosulni tud. Ifjúsági- és felnőttíróként egyaránt meg tud szólítani bennünket, olvasókat. „Az író összefüggő híd a generációk között” – hangzott el dr. V. Gilbert Edit nyitóbeszédében.

Talán ezért maradhatott az *Abigél* vagy *Az ajtó* napjainkban is aktuális, melyeket korunk színház- és filmművészete is méltónak talált a feldolgozásra. Az *ajtó* című művéért 2003-ban Franciaországban a legjobb női szerzőket jutalmazó *Femina Irodalmi Díjjal* tüntették ki. Minden évben találkozunk egy-egy regényadaptációval valamelyik magyarországi színi társulat repertoárjában. „Ugyanakkor, ha egy regényt színpadra állítanak,

akkor a szövegek megírása közben egy új mű is keletkezik. Az ajtó narratívájában például az író alig szerepeltet dialógusokat. Márpedig egy színházi előadás nem jöhet létre ezek hiányában. Ebben a pillanatban lép ki a mű a saját műneméből. Hangulatát viszont mégis megőrzi.” – hívta fel a figyelmet előadásában Lőkös Ildikó, a Pécsi Nemzeti Színház dramaturgja.

Az író nő líráját alig ismerik. Kevesen tudják Szabó Magdáról, a prózaíróról, kinek regényein több nemzedék ifjúsága nőtt fel, hogy lírai műveket is alkotott. Első verseskötete, a Bárány, 1947-ben jelent meg, melyet 1949-ben a *Vissza az emberig* című kötet követett. A konferencián fontos szerepet kapott az író nő verseinek, lírai korszakainak vizsgálata. Pataky Adrienn felolvasta kutatásának szöveges forrásait, melyek Szabó Magda verseinek korabeli kritikájával foglalkoznak.

Egy másik előadó, Beke Ottó érdekes kísérletet tett a *Für Elise* című regény dallamainak vizsgálatára. A kutató tézise szerint „az író nő a kötet szerkesztésében tudatosan használ különböző metaforákat, illetve a mű olvasása során többször is előkerül Beethoven remekműve, a *Für Elise*.”

*Engem sosem érdekelt, hogy mi a sikk,
a divat másutt. Engem az érdekelt,
hogy Magyarországon mi fáj.*

Kabdebó Lóránt, a Pécsi Tudományegyetem egykori, és a Miskolci Egyetem jelenlegi oktatója, illetve felesége, Dobos Marianne is felhívta a figyelmet arra, hogy „*Szabó Magdát, a regényírót a lírai oldala tette igazán jó prózaíróvá*”. A házaspár személyes kapcsolatot ápolt az író nővel. Szabó Magda többször is megkérte az irodalomtörténész és kritikus férjet, hogy készítse el az író nő monográfiáját. Kabdebó Lóránt azonban nem vállalta ezt a nehéz feladatot, közeli barátságukra hivatkozva. Dobos Marianne beszámolója során személyes emlékeket idézett fel, ezáltal megismerhettünk egy másik Szabó Magdát, a Júlia utca egykori lakóját, aki Szobotka Tiborral, Viola kutyájával, Artúr cicával, Bodri úrral és házvezetőnőjükkel élt. Nemcsak írt és alkotott, hanem több embernek segítő kezet is nyújtott. Megismerhettük az író mindennapos titkait, amely nem az irodalmi kánonba való elhelyezését segíti, hanem a hétköznapi élet nehézségeit vagy épp vidám pillanatait mutatja be.

Ugyanakkor Szabó Magda alkotói útjának feltárásához tudnunk kell, mi történt Magyarországon a közéletben és az irodalomban 1949 és Szabó Magda első prózai művének, *A freskónak* az 1958-as megjelenése között. 1948-ban megkezdődött a többpártrendszer felszámolása, beengedve a szovjet proletárdiktatúrát Magyarországra. Ennek jelei megfigyelhetők az irodalmi cenzúrában és a sajtó nyilvánosságának korlátozásában is. A Rákosi-korszak a kollektív történelmi és irodalmi korlátozás időszakává vált, amikor a szerzők az öncenzúra és a tartalmi szabályozások közti vékony határmezsgyén mozogtak. Esetenként fabulákba rejtve fogalmazták meg kritikájukat, vagy a teljes elhallgatást választották. Megjelent a szamizdat irodalomnak nevezett másodlagos nyilvánosság, melyet a titkosszolgálat folyamatosan figyelemmel kísért. Szabó Magda a hallgatása után sok évvel a következőket mondta egy interjúban: „*versben csak azt tudtam elmondani, hogy Magyarországon Rákosi Mátyás uralkodása alatt olyan rettenetesen*

érezem magam, hogy nincs életkedvem. Nincs erőm, már csak a gyűlölet van bennem, csak keserűség, csupa keresztyén emberhez nem illő, méltatlan indulat...”

Nyilvánvaló, hogy a Rákosi-korszak kényszerítette hallgatásra az író nőt 1949-től. Öncenzúra vagy állami cenzúra állt a háttérben? Vagy esetleg a *Baumgarten*-díj visszavétele is közrejátszott? Nem tudni. Egy másik, későbbi interjúban a következőket mondta: „...*amikor az Isten elvesz valamit az embertől, ad helyette valami mást. Elvette Szabó Magdától a katedrát, cserébe a magyar irodalmat adta. (...) Engem sosem érdekelt, hogy mi a sikk, a divat másutt. Engem az érdekelt, hogy Magyarországon mi fáj. A verstől is ez vitt el a prózához.*

Az író nő pályájának és műveinek folyamatos kísérője a kálvinista hagyomány, melyben nevelkedett. Keresztyén közösgében presbiterként vállalt fontos feladatokat. Így a konferenciára Szabó Magda egykori iskolájának, a debreceni Dóczy Gedeon Református Gimnáziumnak, a regénybeli Matula ihletőjének igazgatónöje és egyik tanára is a szervezők vendége volt. Általuk betekintést nyerhettünk az iskola múltbeli és jelenlegi mindennapjaiba. A debreceni intézményben bárki megtekintheti az író nő emlékszobáját, mely az idei évre már emlékházzá alakult.

Talán a reformáció jubileumának is köszönhető, hogy idén ekkora szerepet kapott néhány általános és középiskolában az *Abigél* történetének feldolgozása. Az első napot a szervezők „diáknappá” nyilvánították. A konferencián bemutatta tehetséges diákjait több pécsi általános és középiskola. Kisfilmeket, plakátokat készítettek a rendezvényt megelőzően, melyek a konferencián megtekinthetőek voltak. A konferencia előadásaival párhuzamosan az általános és középiskolás diákok, valamint a pécsi egyetem tanár szakos hallgatói egy zártkörű tanácskozáson vehettek részt Pethőné Nagy Csillával, a Pécsi Tudományegyetem Babits Mihály Gyakorló Gimnázium és Szakközépiskola vezető tanárával, valamint Arató László-

Szabó Magda

val, a Magyar tanárok Egyesületének elnökével. A foglalkozás keretein belül a diákok *Az ajtó* és az *Abigél* kötetek történeteit dolgozták fel különböző ösztönző elgondolásokkal.

A tanácskozások tanulságait Pethőné Nagy Csilla és Arató László egy módszertani kerekasztal-beszélgetésben osztotta meg a hallgatósággal. Itt kitértek a kerettantervben található kötelező olvasmányok mennyiségére és taníthatóságára is, illetve beszéltek arról, hogyan lehetne Szabó Magda kötetét a tantervbe beágyazni. A diskurzus során hangsúlyozták, hogy a gyerekekkel a „beleélést segítő” művekkel lehet megszerettetni az olvasást. Lehet ez segítő érzelem a kiközösítés-

sel szemben, mint ahogy az *Abigél*-ben Gina kiközösítéséről is olvashatunk, vagy az izgalom, mely átélhető azáltal, hogy Szeredás Emerenc krimiszerű életének és titkainak megfejtéséről olvasunk *Az ajtó*-ban, de akár generációk közti kommunikációs hibák kiküszöbölése is előkerülhet, akár csak a *Mózes egy, huszonkettő*-ben.

A konferencia előadás-sorozatainak végére minden résztvevő egyhangúan nyilatkozta: „*Szabó Magda híd a generációk között*”. Szabó Magda az az író, akinek műveivel megszerethető az irodalom és az olvasás.

KASZA FRUZZINA

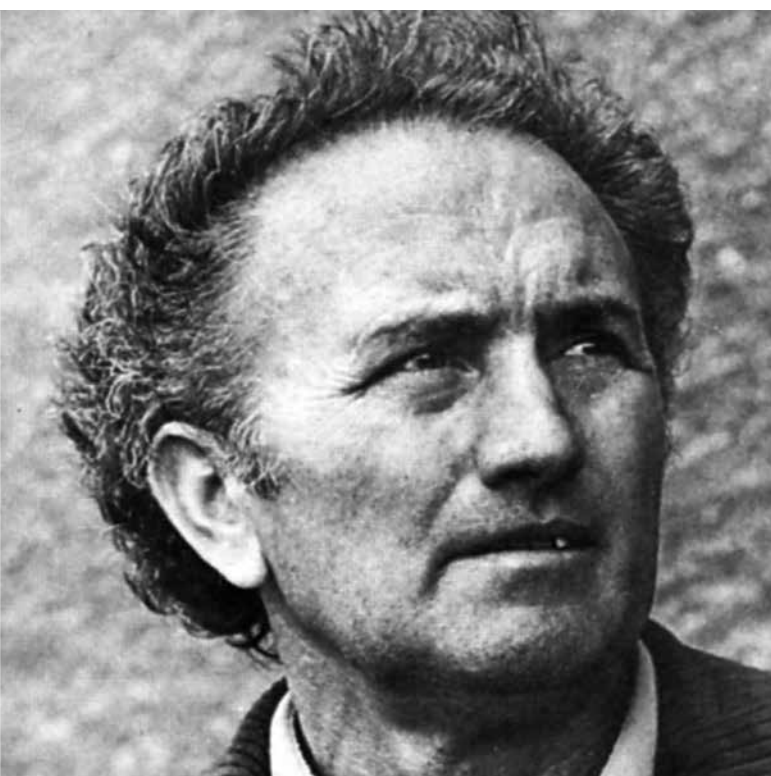
ALFÖLDY JENŐ

Tornai József

univerzuma

A szépkorú költő köszöntése kilencvenedik évében

Bizony mondom, a legszebb istenes verseket nem a gond nélkül hívó költők írják, hanem a teremtőben kételkedők, a vele pörlekedők, az ellene lázadók. Az „eretnekek”. Tornai József, akinek most ünnepeljük kilencvenedik születésnapját, az ilyen költők közé tartozik. Csak ritka lírai pillanataiban jut el Isten kategorikus tagadásáig. Ez nem is jellemző rá: lelki-szabad emberként elveti a dogmákat, így a megrögzött ateizmusát is.

Tornai József

Istennel kialakult viszonya paradox természetű. Egyrészt bizonyíthatatlannak tartja létezését, másrészt elismeri mint emberi szükségletet, mint a művelődéstörténet egyik mellőzhetetlen tényezőjét, s mint az emberiség egyik legfőbb találmányát. (Adler szerint az isteneszme a legfelvilágosultabb fordulat a gondolkodás történetében.)* Tornai azokkal tart, akik szerint nem Isten teremtette az embert, hanem fordítva: Isten az agy, a megismerésvágy szüleménye. Költők elődje volt az az ősi, aki Istennek nevet adott. Tornai is megnevezi az ésszel felfogható és föl nem fogható dolgokat, legyenek bár mélylélektani, makro- vagy mikrokozmoszi jelenségek. A ráció s a ráción túli egyenrangú költészetében. Lírájában a paradox Istent mint a Minden és a Semmi közös jelképét szólítja meg. *Az isten-semmi* című versciklusában olvashatjuk: „*Csak addig élek, addig írhatok, / míg te akarod istenem, ez a törvény, / és én meg akarom tartani törvényedet. (...) mert te vagy a testvérem, / nem az uram-istenem, / hanem a testvér-istenem*”. Látható, mi ebben az imádságos vallomás – és mi az, amit költőnk elutasít a vakhitből. Egyik nyilatkozatában olvashattuk: „*Az emberi kultúra történetét benépesítik a különböző, részben kihalt, részben beolvadt vagy ma is élő népek istenei*”. A Tudás Fájához eszerint oly lényegien hozzátartozik a Demiurgosz, az Abszolútum, a Világlélek, Világszellem vagy Világértelem eszméje, mint a kozmosz, az élet, a sors, a halál, a szeretet, a szabadság s az etikai kérdések sokasága. Vallja Tornai: a költői egyetemességből következik, hogy „*az összes nagy emberi témáról nagy verseket kell írni*”. Istenről is tehát. Hozzáteszi: „*Baudelaire azt írja jegyzeteiben, hogy a nagy közhelyeket kell jól megírni. Ő a nagy közhelyeken az életet, a halált, az Istent értette*”. A világparadoxont a francia költő így fogalmazta meg: Isten az a hatalom, akinek nincs szüksége létezésre ahhoz, hogy uralkodjon a mindenségben. Tornai istenes költészetét azért említem elsőként rendkívül sokágú életművéből, mert – a szubsztancia nélküli buddhai

tanításokat is gondolkodásának alapkövei közé emelve bár – legjobban az isten-jelkép hordozza magában az egyetemességet. És ezzel ki is mondtam, hogy oeuvre-je a magyar líra legmélyebb s legátfogóbb ölelésű életművei közül való.

Magas életkorának s máig lankadatlan költői termékenységének köszönhetően Tornai terjedelmében is hatalmas művet mondhat magáénak. E gazdagság eredendően intenzív lelki-szellemi életéből, tudásszomjából s az egyetemességigényéből fakad. Ama nem túl nagyszámú költőmesterek egyike, akik a legfőbb filozófiai kérdéseket is fölvetik műveikben, s a gondolati tartalmat is képesek a művészi érzékeltetés, a művészi varázs bűvkörébe vonni. Követendő elődeit (Whitman, Baudelaire, Ady, Szabó L.) közülük választotta Tornai. Az emberi szenvedést, boldogságvágyat a végsőkig vállaló költőkhöz, a gondolat hőseihez nőtt fel.

Csak néhány vezérfogalommal villanthatók zseblámpafényt arra, hogy mi mindenre árad ki az ő Európán térben-időben túlterjedő – de nem Európát mellőző – univerzalitása. Kiemelem emberközéppontúságát és személyességét: *humanizmusát*. A mindenséget ő a természeti világ apró részleteiben, ősi eredetű félelmeiben, áhítatában éppúgy megragadja, mint szerelmi lírájának elragadtatott testiségében-lelkiségében vagy a művelődéstörténet máig fölhalmozódott tudáskincsében; a bölcséletben éppúgy, mint a vallásokban, mitológiákban, az

ősi, ódon, klasszikus és modern művészetben. A törzsi népek közösségi kultúrája éppoly fontos neki, mint Európa nagy korszakai, egyéniségei. Azonosulása emberi nemünk sok ezer vagy tízezer évével egyáltalán nem az egyoldalú rajongás tárgya Tornainál. Az emberi lét abszurditásának és groteskségének kevés olyan radikális kritikusa van, mint ő. Versei mégsem jellemzően groteszkek: inkább komor próféciaik. *Emberfejű idő* című, hatvanhét részes világtörténelmi látomásversében és más műveiben vádyszavakkal illeti az önpusztító, a természet leigázó, fölزابáló s a teremtést a visszájára fordító emberiséget. Az ember, e félig isten, félig állat, kentauri lény javíthatatlan a maga kettősségében. A költői vádászó egyszeri létezésünk csodálatába torkoll: borzalmas előtörténetünk ellenére „még mindig élünk”. Ádám, Faust, Csongor utódjaként boldogság-centrikus, de a lehangoló igazságért is harcoló, lelkesedő személyes hőse verseinek az Éváért, Margitért, Tündéért rajongó Tornai. Ugyanő kérlelhetetlen bírálója a „hatalomra törő akarattól” feltüzelt embernek s téveszmékkel terhelt ideológiáinak. Emberi nemünk egyetlen mentsvára a művészet – vallja Nietzschevel.

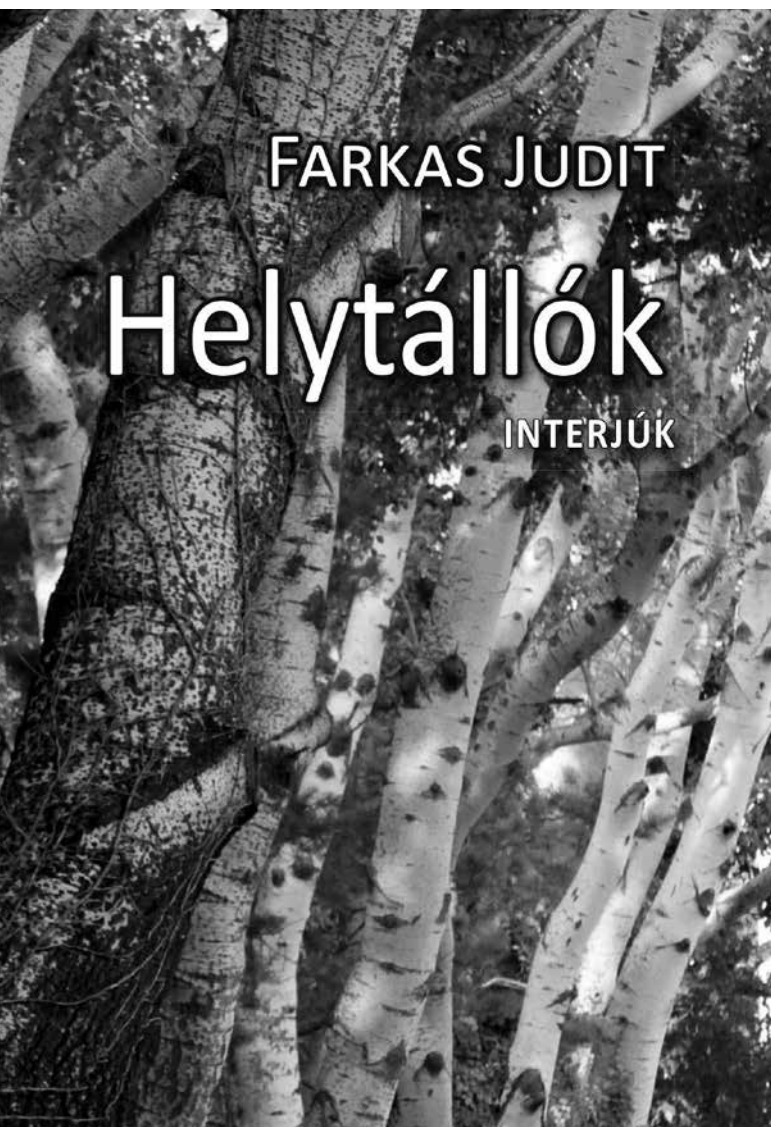
*Az ember, e félig isten, félig állat,
kentauri lény javíthatatlan
a maga kettősségében.*

A *szabadgondolkodó* esszéketetének már címével kifejezi: örökkön lázadó, prométheuszi szellemű költő Tornai József. Verseinek bartóki elvű, ősi-modern, a népit az avantgárddal ötvöző formavilágában is kifejeződik ez. A klasszikus verselés birtokában is fő erőssége a magyarosan tagolt ritmusú, modern szabad vers. Jellemzi őt a népköltészeti hagyomány mindennapi kenyerének felmutatása – és az Élet szentségének visszahozatala a mesterkelt, manipulált világból a „csillaganyáinktól, csillagapáinktól” örökölt természeti mivoltunk otthonosságába, mely nem csak számkivetettség. A nemzet szellemét őrző, de általános emberi önismeretünket is híven szolgáló művészete múlthatatlan értéke veszélyeztetett kultúránknak. Isten éltesse a költőt, s mindazt, aminek szolgálatára kijelöltetett.

* Lásd: Bárány László: *Koncentrikus körök – Közelítések a humánium kérdéseihez*, Hungarovox Kiadó, 2013, 91. old.

Helytállók

Megjelent a HUNGAROVOKX Kiadó gondozásában lapunk főmunkatársának *Helytállók* című kötete, mely a tizenöt esztendő *Búvópatakban* közölt interjúból ad válogatást. A könyv – melyben Farkas Judit Baán Tiborral, Csapó Endrével, Csernák Árpáddal, Gera Katalinnal, Kaiser Lászlóval, Matyikó Sebestyén Józseffel, Nagy Zoltán Mihállyal, Németh István Péterrel, Orosz Istvánnal, Pósa Zoltánnal, Sarusi Mihállyal és Szutrély Péterrel beszélget – kapható a Fókusz Könyvtárházakban, a Líra és Libri boltokban, valamint rendelhető a Bookline-on.

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Vázlat egy vers mindenségéről

2. rész

Százszor földobnál, én visszaszállnék...

Mily természetes, hogy az ismétlésnek, visszatérésnek erősítő szerepe van, de van olyan mód, amellyel ennél még nagyobb hatást is lehet elérni: ez akkor következik be, ha a visszatérés vitathatatlanul jelen van, bizonyos elemek viszont megváltoznak, és épp ez a változás is segíti a fokozást. Ez történik a költemény tetőpontján: az ötödik versszak elején: (*Föl-fölhajtott kő, bús akaratlan*) csupán a „föf-föl-” (valójában az igekötő) és középen a „kő” maradt meg a sorból, tartalmi szempontból mégis ismétlésnek tekintem, valóban az, mégpedig a javából. Ezt és az első sort egymás mellé helyezve, remek párhuzamos sor áll előttünk: „Föl-földobott kő, földedre hullva, / Föl-fölhajtott kő, bús akaratlan...”

A földre hullás is akaratlanul történik, hiszen természeti törvényről van szó. Izgalmas a „föf-földobott” és a „föf-fölhajtott” befejezett melléknévi igenevek kapcsolata. A földre hullás további hangsúlyozása az akaratlan jelleg, de maga az egész értelem, jelentés az „ütök” szó által lesz világos: a költő a hazájára hasonlít, mégpedig példás alakban. Mivel itt fokozás történik, azért a „föf-fölhajtott” röpítő ereje is nagyobb, tehát itt a fizika szakszavaival élve mondhatjuk, hogy nagyobb a centrifugális és a centripetális erő is.

Már talákoztunk azzal a gondolattal, hogy itt olyan érzésünk lehet, hogy a „föfhajtott” szóból kirepült az „í”, de oly módon, hogy érzékeljük a hiányát, viszont a tudatunk pótolja is. Ezzel Ady tisztában volt, hiszen mi sem lett volna egyszerűbb, mint „föfhajtott kő”-ről beszélnie, de akkor kiesett volna a varázserejű „föf-föl” alak. Így ebben a szöveggörnyezetben a „földob” jelentés oly nyilvánvaló, hogy senki sem gondol a „föfhaj egy ruhát” vagy „föfhajtja a vadat” esetleges jelentésére. Tehát valóban nagyon komolyan mondom, hogy az a szinte visítva kiröpített „í” csakugyan a sebes, gyors elszárgulást érzékelteti. Ennek ez a hatása, még akkor is, ha a szónak története kapcsán mást is tudhatunk.

Rendkívüli itt a „bús akaratlan” és „példás alakban” jelzős szerkezetek találkozása: a költő „szomorúan magyar”, „bús” volta akaratlan zuhanásában is benne van, de a hazájával való találkozás, a visszazuhanás után „példás alakban” történik. Emberként, hazafiként teljesíti küldetését.

Ezután már világos, hogy „hiába mindenha szándék”, a százszori földobást is visszaszállás követi, és ez az igazi vallomás. Ezt a következő két sor mutatja meg: „Föl-földobott kő bús akaratlan,...”, „Százszor földobnál, én visszaszállnék...”

Ez a második sor már a végkifejlet. Az egyik „föf” helyett a „százszor” szó áll. A nagy, a megnevezett gyakoriság (százszor), és a „hullva”, „akaratlan” szavak helyett, a tudatosságot, a teljes bizonyosságot kifejező szó áll: „visszaszállnék”. Igaz, az el-

dobott kő is röpülhet, szállhat, de a korábbi két szó, a „hullva” és az „akaratlan” eleve kizárja a költő akaratát. Itt viszont fölöttébb megváltozott a helyzet, hiszen nem az egyén elvágyódása az elröpítő erő, hanem magának a kicsi országnak a taszító ereje, az elutasító, tagadó mozzanatai, valójában az a tény, hogy nem fogadja el, sőt esetleg elúzi a fiát. A költő ennek ellenére szállna vissza, és itt teljesedik ki a minden bajnál, bűnül, szomorúságnál, meghasonlásnál nagyobb szeretet.

Íme, a te fiad

Hallatlan lelki mozgás, változás van ebben a költeményben. Pontosan a vers feléig a költő egyes szám harmadik személyben beszél önmagáról: ünnepélyes távolságtartás ez. Ritka ez a nyelvhasználat bár olykor családtagok között is lehetséges. Különös ok lehet erre. A tékozló fiú is mondhatná az apjának, hogy hazajött a fiad. Ám ez az egyik eset. Krisztus a kereszten függve mondja a Szűzanyának: „Asszony, íme a te fiad”. Ezek az utolsó szavai, melyeket édesanyjához intéz. Ady sokat olvasta a Bibliát. Lehet, hogy Krisztus szavait versírás közben is visszahallotta. Mégsem az erőszakolt hatás keresés sarkall, hogyha ezen tűnődöm, hanem az egész főséges volta. Hiszen a gesztus oly rendkívüli, és ha ezt nézzük, legyen szó bár pusztán véletlenről, akkor is különös, hogy a megszólításban,

Ady Endre édesanyjával és Csinszkával – Székely Aladár felvétele

Ady művében az „*asszony*” helyett a „*kicsi országom*”-at találjuk, utána pedig magyarul még a ritmus is egyezik: „*Hazajön a fiad*”, „...*ihol a te fiad*”. (Károlyi így fordította, és szép itt a latin nyelvű szövegből is idézni: „*Mulier, ecce filius tuus*”, Szent János evangéliuma XIX. 25.)

A vers közepén a „*Tied vagyok én...*” nagy vallomással következik be a változás. Ezzel mibennünk is megtörténik az azonosítás, az azonosulás. Mondhatja az ember a hazájának, hogy „*hazajövök hozzád*”, de ez a bejelentés minden szépsége ellenére túl hétköznapi. Vele szemben a „*Hazajön a fiad*” hallatlanul erős stilisztikai töltettel, többlettel rendelkezik. Hiszen azzal, hogy hazajön valaki, önszántából bármikor el is mehet, de ha ugyanez a személy magát „*fiadnak*” nevezi, az már a költöttséget is mutatja, mert itt az ország a szülővel lesz azonos, és természetes körülmények között a gyermek sem hagyja el örökre a szüleit, tehát a szülő és a gyermek viszony ily párhuzama még tovább erősíti azt, amit a tömegvonzás kapcsán már korábban elmondtam. A „*föld*” és a „*fiad*” első és utolsó hangja egyezik. Ez további rejtélyes érzelmi szálakat teremt a nyers, anyagi és a szellemi között.

Ilyen erősítő és szép elem, gyönyörű jelenség az, hogy épp a vers tetőpontja előtt a mi népnevünk van: *magyar*. Ezt a tetőpontot valamilyen korán lehajolni, hanyatlatni akaró ív előzi meg. A „*nagy harag*”, a „*nagy hűtlenség*” is erre vezet. A „*szomorúan magyar*” jelzős szerkezet is, mint valamilyen bús tény jut a tudatunkba, ezért oly villámlásszerű, oly sziporkázó, üstökösfönségű mindaz, ami hirtelen utána következik.

Itt ugyanis a „*kő*” már teljesen azonos a költővel, annak szellemi világával. A vers során egy metafora történetével találkozunk. Ez a címben épp egyalakúsága miatt nagyon is anyagi. Ha valami szellemit sejtünk is, az csupán azért van, mert nem szoktuk meg, hogy egy ennyire egyszerű anyagról verset olvassunk; a szellemi tényező leginkább a mi elvárásunk szintjén van, magában a címben végképp nincs benne.

A zenei elemekkel már foglalkoztam, de itt újra szükségeselek. Hiszen a féktelen, rendkívüli zenét már a cím is előlegezi. Olyan, mint egy bevezető dallam, mely hirtelen megszakad, tehát feszültséget kelt. A „*föl-földobott*” szó zenéje a magas és mély magánhangzók szimmetriájával, a két „*ö*” felvillanásával a magasba száguldást, legalábbis annak a szándékát sugallja, a két „*o*” dobogásával, dobogó hangjával már szinte a becsapódást jelzi. A csupa középső nyelvvállású magánhangzóink szabályos rendje, a dobás tényét, történését mondja el zenei eszközökkel. A „*kő*” „*ö*” magánhangzója már a repülést érzékelteti. A kihajtás, elhajítás pillanata és a végeredmény egyszerre van jelen. Ezt szobor is ki tudja fejteni, Müron *Diszkobolosza* például. Láttuk, az egészet Ady tíz szótagban mondja el. (*Föl-földobott kő, földedre hullva...*) Ezzel is a fizikai valósághoz kötődik, hiszen a dobás tartama, a kő levegőben való tartózkodása, hagyományos eszközökkel elve nem lehet hosszú idejű.

A párhuzam metaforában ölt testet; óriási távolságot ölel át: ugyanis a világmindenség egyik alaptörvénye, tehát a leganyagibb világ egyik fő mozgatója találkozik az egyik leghatalmasabb, egyik legszellemibb jelenséggel, erővel, emberi érzéssel. Míg a vers elején a hanghatás is a fizikai jelenséget festi alá, addig a tetőponton, a metaforában rejlő feszültség ellenére is a „*kő*” nagyon is emberivé, sőt szellemivé válik.

Tudvalévő, hogy a metafora két eleme nem egyezik, nem azonos sohasem, ez az eltérés, különbözőség hozza magával

a feszültséget: ez a stilisztikai hatás titka. Ám az egyalakú metaforában, különösen annak első megjelenésekor a kézzelfogható elemek – a hasonlítóknak sokkal nagyobb hatása van, erősebben van jelen, mint később, mint amikor már a hasonlítottól egyre többet tudunk.

„*A föl-földobott kő*” cím a metafora hasonlító eleme; szigorúan véve maga a kő. Annak a fizikai állapota képszerűen, hanghatással villan fel a tudatunkban. A hasonlított elem huszonnégy szótaggal később jelenik meg a „*fiad*” szóval.

A vers káprázatos sodrában erről a „*fiad*”-ról tudunk meg egyre többet, és mire a szellemit, a természetfölöttit leginkább kifejező metszésponthoz érünk, ez a százkilencedik szótag, épp a „*kő*”-vel találkozunk újra, de itt már nagyon más a töltete, mint a címben vagy a vers első sorában volt.

Láttuk, hogy a kiröpítő erő itt a legnagyobb, ám ezzel ellentétben egy hatalmasabb erő lép fel, maga a hazaszeretet, ezért van jelen a bús akaratlanságban még a „*példás alak*” is. Nem ímmel-ámmal tér vissza a költő, hanem úgy, ahogy ő másutt magáról mondta, hogy „*látva lássák*” – vagy legalábbis látva láthassák, mert így üt – hasonlít hazájára.

*Ady sokat olvasta a Bibliát.
Lehet, hogy Krisztus szavait versírás
közben is visszahallotta.*

Mily sokat beszéltem erről a szép és szent párhuzamról. Csak arra a kérdésre nem válaszoltam, hogy miért oly rendkívüli az, hogyha valamilyen nagy emberi érzésről egy művész remekében azt bizonyítja, hogy az oly hatalmas, mint valamelyik természeti törvény.

Az ember szabad. Megszegheti mindazt a létét biztosító törvényt, széttépheti mindazt az életet köteléket, mely korábban szent volt, és nagyságában olyan volt, és olyan ma is, mint a természeti törvények, de ezzel a szakítással, életellenes szabadossággal a halált választja.

Ezt megteheti *A föl-földobott kő*ben égő, lobogó hazaszerezzettel is. Mindezt el lehet utasítani. Lehet nélküle élni. Akár a vagyon, a jobb, a pazarló fogyasztás érdekében is lehet valaki erre képes, de valami maghal benne: lelkének egy része, mely a hazát jelentette.

Elkeseredésében maga Ady is gondolt arra, hogy a határ szélén botot vág, és soha többé nem tér vissza, de ő ezt nem tette meg, mert az ő számára érvényes volt a szent vonzási erő.

„*Egy vers egy élet*” mondhatjuk József Attilával. Ady költeménye magyarságlétünk, – tudatunk rendkívüli csodája. Hideg szelek süvitenek végig rónáinkon, rettenet-felhők terpeszkednek olykor hegyeinken, de ebben a versben is ott van a hazánk. Beköltözött oda, nem megtépzva, megcsúfolva, hanem emberi szép ragyogásában, és azt súgja, hogy nekünk szükségünk van rá. Nem ő tehet róla, ha nem tud mindig jó lenni hozzánk.

Tavaszi erdeinkben haladunk. Patak csobban. Virág sejlik. Mohos sziklák szíve évmilliókat őriz. Mi minden megváltozott már itt körülöttünk, de megmaradt a kő, valami kopott belőle, de lényege, mélye változatlan, legalábbis abban az időben az, amelyet mi itt végigéltünk, emberek.

Egyik legnagyobb kincsünket mutatja a kő.

Ez a hazaszeretet.

Amikor a történelem ismétli önmagát

A 461. számú kormányrendelet a kárpátaljai magyar sajtó tükrében

K2017 őszén a Rada, az ukrán törvényhozás, szinte egyhangúan fogadta el az új oktatási törvényt, amelynek 7. cikkelye felszámolja az Ukrajnában élő őshonos nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatási rendszerét. A törvény kidolgozása során nem kérték ki egyetlen kisebbség véleményét sem, ebben a formájában szembe megy több, Ukrajna által is aláírt, nemzetközi szerződéssel, ellentétes a magyar-ukrán alapszerződésben foglaltakkal, de még az ország alkotmányát is sérti. Az egyre fokozódó nemzetközi felháborodás sem gátolta meg Petro Porosenko elnököt abban, hogy aláírásával szentesítsen egy törvénytelen törvényt, ami lényegesen korlátozza az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek már megszerzett jogait. Az új törvény következtében az a képtelen helyzet áll fenn, hogy amíg a szovjet diktatúrában a magyar fiatalok az anyanyelvükön tanulhattak, többek között magam is, az ukrán „demokráciában” ezt már nem tehetik meg. A kisebbségellenesség nem új keletű jelenség Ukrajnában, a szélsőséges nacionalizmus és a sovinizmus már a függetlenség kikiáltását követően megjelent, ám ekkor a hatalom, még erővel háttérbe szorította ezt. Az úgynevezett narancsos forradalom 2004-es győzelme következtében a szélsőséges nacionalizmus elszabadult, s végül polgárháborúhoz és területvesztéshez vezetett. Nem 2017-ben történt az első támadás a kisebbségi, köztük a magyar oktatási rendszer ellen 2008-ban, az akkori oktatási miniszter meghozott egy rendeletet, ami tulajdonképpen a most elfogadott törvény alapját képezi.

Mielőtt belefognék a történések ismertetésébe, a beregszászi főiskola tanárának, Beregszászi Ildikónak szavait idézem: „Ahhoz, hogy a kárpátaljai magyar közösségnek reális esélye legyen a megmaradásra, illetve a világban zajló társadalmi – politikai folyamatokban való részvételére, elengedhetetlen egy olyan nyelvi alap, amely az anyanyelv megőrzésén nyugszik, s erre épül rá az államnyelv és egy jelentős világnyelv megfelelő szintű ismerete.

A kárpátaljai magyarságnak (...) saját jól felfogott érdeke, hogy anyanyelve megőrzése mellett elsajátítsa az államnyelvet és még legálább egy világnyelvet. A közösség elé tehát ennek elérését kell célként kitűzni. A fentiek értelmében a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatás célja és feladata tehát jól kommunikáló, az anyanyelvet az adott beszédhelyzethez igazodó módon használni képes, a helyi értékek és az összmagyar kultúra iránt fogékony, az anyanyelvet a következő generációinak lehetőség szerint továbbadó, ugyanakkor kétnyelvű, vagyis az államnyelvet és egy nemzetközi nyelvet a boldoguláshoz megfelelő szinten ismerő egyének képzése.” Az idézet is meggyőzően cáfolja az ukrán hatalom azon állítását, miszerint a kárpátaljai magyaroknak nem áll szándékukban megtanulni az államnyelvet. Csak zárójelben jegyzem meg, azt a nyelvet, amit, önmagukat ukránnak nevező százezrek sem beszélnek maradéktalanul, köztük vezető politikusok, képviselők, a kormány tagjai.

Az Ukrajnában élő kisebbségek számára a Juscsenko-Timosenko kettős vezette, úgynevezett narancsos forradalom győzelme kongatta meg a vészharangot. A nacionalista és sovinniszta elemeket soraiban tudó új kormánykoalíció egyik legfőbb törekvése volt, az országban élő jelentős létszámú nemzeti kisebbség mielőbbi asszimilálása, minek következtében célponttá váltak a kisebbségi oktatási rendszerek is. 2008. május 6-án Ivan Vakarczuk, a Timosenko-kormány oktatásügyi minisztere kiadta a 461. számú rendeletet. A rendelet célul tűzte ki, hogy a nemzetiségi iskolákban három év alatt az oktatási nyelvet át kell állítani az ukránra, ez a mostani törvény esetében, már alig két év. Az világos, hogy ez a nacionalista indíttatású intézkedés Ukrajna legnagyobb kisebbsége, a 11–13 milliós orosz közösség és annak oktatási rendszere ellen irányul, de ezzel együtt más nemzetiségi: román, lengyel, tatár iskolák, és a különösen fejlett és széleskörű magyar iskola-rendszer is komoly veszélybe került. A miniszteri rendelet eredeti formájában való végrehajtása a magyar iskola-rendszer teljes felszámolását eredményezné. Magyarán szólva a magyar gyerekek három év múlva, 2011-re már nem tanulhattak volna az anyanyelvükön, ez akkor elmaradt, de sajnos 2017-re megvalósult, legalábbis jogi értelemben, továbbá ezt már nem kormányrendelet, hanem törvény írja elő.

Korántsem Vakarczuk úr és az őt alkalmazó kormány intézte az első támadást az ukrainai magyar nyelvű oktatás, vagy

A magyar honfoglalás millecentenáriumi emlékműve,
Vereckei-hágó – Matl Péter alkotása

annak egyes tanintézményei ellen, viszont a 2017 szeptemberéig ez volt a legveszedelmesebb és legsúlyosabb. Még a Kucsma-éra alatt hozták létre Beregszászon a Magyar Tanárképző Főiskolát, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elődjét, a tanintézmény vezetőségének már a megalakulása pillanatától hatalmas ellenszéllel szemben kellett navigálnia. A folyamatosan bővülő felsőoktatási intézmény a városi tanácstól megkapta a korábbi Törvényszék épületét. Az ukrán állam egyetlen kopejka támogatást sem nyújtott illetve nyújt, a főiskola a magyar állam, önkormányzatok, alapítványok és magánszemélyek segítségével működött és működik mindmáig. Az ukrán hatalom a segítség helyett hatalmi szóval el akarta venni az oktatási intézménynek otthont adó épületet. Soós Kálmán rektor, aki azóta sajnos elhunyt, Orosz Ildikó igazgató és munkatársaik minden követ megmozgattak az épület védelmében. A hatalom végül, többek között magyarországi politikusok és közszereplők, az Európai Unió és az USA kongresszusa hathatós közbenjárásának is köszönhetően, meghátrált. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola sokáig az egyetlen Magyarországon kívül működő magyar tannyelvű felsőoktatási intézmény volt.

Az asszimilációs folyamat két emberöltő alatt teljessé válhat, azaz nem lesz többé Kárpátalján magyarul beszélő ember.

Az újabb támadást az ukrán nyelvű emelt szintű érettségi bevezetése jelentette. Az ukrán anyanyelvű tanulóknak is komoly nehézséget okozó tesztkérdések miatt a végzős kárpátaljai magyar diákok túlnyomó része megbukott, és elesett a továbbtanulástól. A honi magyar érdekképviseletek hiába tiltakoztak a szaktárcánál. A dolgok ilyenén állása miatt sok magyar szülő ukrán iskolába íratta be tanköteles korú gyermekét, sőt az is előfordult, hogy a tanév közben írták át gyermeküket magyar iskolából ukránba, pedig ezzel a magyar szülők a hatalom kezére játszanak, elősegítve a kormány asszimilációs politikáját. Egy nyelv addig él, amíg van élő ember, aki beszéli azt. A magyar nyelvű oktatás hiányát nem ellensúlyozhatja egyedül a család. Az asszimilációs folyamat két emberöltő alatt teljessé válhat, azaz nem lesz többé Kárpátalján magyarul beszélő ember.

Napjainkban sokkal súlyosabb a helyzet, mint 2008-ban volt. Ukrajna a nagyhatalmi politika véres játszóterévé vált, elvesztette területének jelentős részét, évek óta polgárháború dúlja, anyagi és erkölcsi válságba süllyedt, a szabadság és a gazdagság illúzióját kergetve elvesztette teljes függetlenségét.

Magyarország és Ukrajna kapcsolatát már korábban megmérgezte a Vereckei-honfoglalási emlékmű körül kialakult huzavona, az azóta eltelt időben az egymást követő újabb ukrán atrocitások csak súlyosbították a helyzetet. Az eredeti terv szerint, Matl Péter munkácsi szobrászművész alkotását 2008. március 15-én a két akkori államfő, Viktor Juscsenko és Sólyom László közösen avatták volna fel, ám ezt az ukrán nacionalisták, Juscsenko és Timosenko tömörülésében lévő pártok és szervezetek megakadályozták. A fokozódó magyarellenesség miatt Sólyom László is elhalasztotta az ukrainai útját. A magyar köztársasági elnök végül július elején kétnapos látogatásra Kijevbe utazott. Sólyom több más téma mellett vendéglátóinak

felvetette a kárpátaljai magyar iskolák létét veszélyeztető kormányintézkedések problematikáját. A magyar politikus hangsúlyozta: „*Abban a pillanatban, amint az oktatás kétnyelvűvé válik, az a nyelvvesztés iskolája lesz.*” Ez volt az első hivatalos magyar diplomáciai lépés a magyar nyelvhasználatot korlátozó miniszteri rendelet ellen. Sólyom László hangsúlyozta, hogy ez nagymértékben felgyorsítaná a kárpátaljai magyarság beolvadását, amit a határokon túl élő 3,5 millió fős magyarságért felelős anyaország nem tud elfogadni. A magyar államfő emlékeztette vendéglátóit, hogy az ominózus rendelet szöveg elentétben áll az 1991. évi magyar-ukrán nyilatkozattal és a magyar-ukrán alapszerződéssel, amely egyezmények szavatolják a kisebbségi jogokat.

Kijevben Sólyom László találkozott az ukrainai magyar vezetőkkel is. Gajdos István az *Igazi Kárpáti Igaz Szónak* adott interjújában a következőket nyilatkozta: „*Az elnök úr arról tájékoztatott bennünket, hogy ukrán kollégájával abban állapodtak meg, hogy a két ország szakminisztériumai munkacsoportokat hoznak létre a problémás kérdések megoldása érdekében.*” Az UMDSZ vezetője így folytatta: „*Hangsúlyosan szövegtam arról, hogy nem egyedi, elszigetelt kisebbség és magyarellenos megnyilvánulásoknak vagyunk tanúi Ukrajnában. Tendenciává vált, igazi kampány bontakozott ki ellenünk.*” Viktor Juscsenko mereven elzárkózott a rendelet visszavonásától, legfeljebb annak módosítását helyezte kilátásba.

A Vereckei emlékmű kálváriája, Volodimir Pipas, a Megyei Tanács Mi Ukrajnánk által delegált képviselőjének kirohanásai a munkácsi vár Turul szobra ellen, a beregszászi magyar szobrok és emléktáblák elleni vandalizmus, magyar sírok meggyalázása stb. egyértelműen alátámasztják Gajdos István szavait. Beregszász város korábbi polgármestere világosan kimondta: „*Az ukrán szélsőséges nacionalista erők vérszemet kaptak, s minden fronton támadnak. A legszomorúbb az egészben, hogy az államhatalom intézkedései is az ő malmukra hajtják a vizet. ... Beregszászban tanácsi határozattal állunk ki nemzeti lobogóink használata mellett, s erre szólítom fel a többi önkormányzatot is. ... a közösségünket sújtó intézkedések ellentétesek Ukrajna Alkotmányának számos tételével, törvényeivel, nemzetközi kötelezettségvállalásaival, a nemzetközi jog előírásaival. ... a hagyományosan jó ukrán-magyar kapcsolatoknak is felbecsülhetetlen károkat okoznak. Nem véletlen, hogy mindez már az Európai Parlamentben is téma.*” Mintha csak a jelenlegi állapotokat vázolná, de közben azt is megértük, hogy Ungváron a felvonuló sovíniszta tömeg a „*magyarokat a nyársra*” rigmust ordítva vonult fel.

2008-ban, a kormány nyelvpolitikája ellen országos ellenállás bontakozott ki. Az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek szervezetei és társadalmi csoportosulások képviselői nyílt levelet intéztek Viktor Juscsenkóhoz, Julija Timosenkóhoz, Arszenyij Jacenyuk házelnökhöz és Nyina Karpacsova ombudsmanhoz, amelyben követelték a rendelet mielőbbi visszavonását. A nyilatkozatot több orosz és román civil szervezet mellett a magyarok is aláírták. „*A magyar gyerekeknek ugyanaz az érdeke, mint az oroszoknak, az ukránnak vagy akár a németnek: hogy anyanyelvén tanuljon. A tudást, az alapfogalmakat anyanyelvén sajátítja el a gyermek, az ukrán vagy korábban az orosz csak második nyelv. A szülő a saját felelőtlenségét leplezi azzal, ha azt hiszi, hogy ukrán iskolába adva a gyereket az jobban fog tudni haladni ... aki már az első osztályban hátrányban lesz, állandóan le kell majd küzdenie az ukrán nyelv hiányos ismeretéből adódó nehézségeket.*”

A magyar iskolák vezetői, tanárok, szülők és diákok egyaránt szorongva kezdték meg az új tanévet. Az ünnepélyes tanév-

nyitókra rányomta bélyegét a bizonytalanság, a keserűség. Mindenki átérezte, hogy itt jóval többről van szó annál, mint hogy egy magyar kisdíák magyarul tanulja-e mondjuk a történelmet, vagy éppen ukránul. A fő kérdés már az, vajon sikerül-e megvédeni a nemzettudat alappillért, a magyar iskola-rendszert? Csapon, ahol a város önkormányzata elutasította a miniszteri rendeletet, Moha László a 2. sz. Széchenyi István Középiskola igazgatója ünnepi beszédében kijelentette, reméli, a minisztérium bölcs munkatársai átgondolják, milyen következményekkel jár a kisebbségi iskolák elukránosítása, megtalálják a megfelelő módszereket, amelyekkel elő lehet segíteni, hogy a magyar diákok tökéletesen elsajátítsák az államnyelvet, anélkül, hogy anyanyelvüket elfelejtenék. A Nagydobronyi Középiskolában ifj. Kántor József iskolaigazgató beszédében hangsúlyozta: „...egyre nagyobb kihívás évről évre. És ez, sajnos nemcsak az általános fejlődésnek köszönhető, hanem azoknak az ukrainai törvényeknek és szabályoknak is, melyek egyre nehezebb helyzetbe hozzák a kárpátaljai magyar oktatást, és már veszélyeztetik annak jövőjét. Arra kell törekednünk, hogy a kezeink között felneveljünk olyan alapokat kapjon, hogy felnőtte válva stabil alapköve legyen nemzetünknek.” A Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskolában Lengyel Donát, a Nagyszőlősi Ferences-rendi Misszió szerzetes papja felszólította a diákokat, a jövő nemzedékeként óvják és ápolják a magyar nyelvet, kultúrát, a hagyományokat, ezért legyenek öntudatos magyar keresztény felnőttekké, és váljon hivatásukká a magyarságuk. Sari József, a Viski Kölcsey Ferenc Középiskola igazgatóhelyettese többek között a következőkkel fordult a megjelentekhez: „452 év óta minden év kora őszén elsős gyerekek indultak a viski magyar iskolába. Különböző korszakokat, rendszereket éltünk meg és túl: két biztos pontunk mindig volt – a templom és az iskola. Én hiszem azt, hogy minden nehézség, fondorlat ellenére munkál e közösségben annyi ész, szív, akarat és kitartás, hogy ez az elkövetkező száz évben is úgy legyen.”

Vakarcsuk és a kormány elszántan próbálta foganatosítani a törvénysértő rendeletet, de elszántak voltak a kisebbségek is. Az ukrainai politikai pártok közül 2008-ban a legmarkánsabban a Régiók Pártja állt ki a nemzetiségi iskolák ügye mellett. Az oroszbarát tömörülés parlamenti képviselőcsoportja viszatérően, a 461. számú rendelet azonnali visszavonását és a főbűnös, a nacionalizmussal is megvádolt, Ivan Vakarcsuk oktatási és tudományos miniszter menesztését és felelősségre vonását követelte Julija Timosenko kormányfőtől. Vadim Kolesznicsenko képviselő szerint a rendelet „bűnös kísérlet, a nemzetiségi iskolák, vagyis közel 1500 tanintézet és félmillió tanuló átállítása a kétnyelvű oktatásra, a kisebbségek nyelvének az oktatási folyamatból való kiszorítása révén.” A magyar pártok és szervezetek is csatlakoztak a közös tiltakozáshoz, emellett önállóan is keresik azokat a fórumokat, amelyek hathatós segítséget nyújthatnak számukra a magyar iskolák megmentéséért folytatott harcban. Az ukrán kormányzat teljesen figyelmen kívül hagyta Magyarország visszafogott diplomáciai lépéseit. Napjainkban a Porosenko-kormány sem veszi komolyan a magyar diplomáciát, a kormányzati nyilatkozatok azt tükrözik, hogy a hatalom az USA-val és az EU-val a háta mögött meg van győződve, hogy büntetlenül taposhatja el a kisebbségek jogait, még a látszatdemokráciára sem ügyelve.

A kormányrendelet ellen az ukrainai románok is hevesen tiltakoztak, akik „Mentsétek meg a románságot!” segélykiáltással fordultak a bukaresti vezetőkhöz. „A nem ukránok elukránosítása és a kisebbségek elnemzetietlenítése sztahanovista útemben zajlik.”

– áll az Ukrainai Románok Közösségének nyílt levelében. Az Európai Parlamentben Romániát képviselő Tőkés László sürgette az Unió és a tagállamok kiállítását az Ukrainában élő kisebbségek, különös tekintettel a románságra és a magyarságra, iskolái védelmében, de ennél is tovább ment, és azt kérte, az Európai Unió egységesen ítélje el az ukrán vezetés erőszakos asszimilációs törekvéseit: „Európa álljon ki a jogfosztott és veszélyeztetett ukrainai nemzeti kisebbségek védelmében.”

Az Ukrán-Magyar Kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság Ungváron megtartott ülészakát értékelve, Gémesi Ferenc, a Miniszterelnöki Hivatal kisebbség- és nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkára nyilatkozta: „Van értelme Kárpátalján magyar nyelvű iskolába járatni a gyerekeket, mert van jövője a magyar nyelvű oktatásnak Ukrainában.” Elmondta, hogy a magyar fél felkérte az ukrán közoktatási hatóságot, hogy a korábbi gyakorlathoz hasonlóan biztosítsa a magyar nyelvű érettségi és felvételi lehetőséget a magyar végzősök számára. Az ülésen felszólaló dr. Orosz Ildikó, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség elnöke leszögezte, a jelenlegi ukrán oktatáspolitikára egy 2002 óta tartó negatív folyamat betetőzése. A 2004-ben győztes „narancsos” forradalomban létrejött az ukrán politikai nemzet, a december 5-i eredménytelen magyarországi népszavazással pedig – Orosz Ildikó szavait idézve – Magyarországon „leírták a kárpátaljai magyarságot”.

Összegezve a tényeket, az ukrán vezetés olyan irányelveket követ, ami az ország nemzetállammá változtatását célozza meg, ehhez válogatás nélkül minden eszközt felhasznál. De a kárpátaljai magyarság is küzd a jogaiért. Megnyugtató, hogy ma már ebben Magyarország és számos nemzetközi szervezet, politikus, magánember is segít.

Zárásként Riskó Mártát, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség alelnökét, a Beregszászi Magyar Gimnázium tanárát idézem: „Kérek minden szülőt, aki a csak magyarul beszélő gyermeket ukrán iskolába akarja adni, hogy képzelje magát a gyermeke helyébe! Képzeld el, mit érez a gyermekük, amikor azt látja, hogy a többiek értik, tudják, ami számára érthetetlen vagy nehéz!”

LENGYEL JÁNOS

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Beregszászon

CZIPOTT GYÖRGY

Ötven év, ötven könyv

Beszélgetés Varga Rudolfal

Eppen ötven éve, ezerkilencszázhatvanhét júniusában jelentek meg az első verseid az akkor még létező, *Napjaink* című miskolci irodalmi folyóiratban. Azóta ötven vers- és prózaköteted, játékfilm-forgatókönyved jelent meg nyomtatásban. Milyen volt a kezdet?

– Csak a kezdet nehéz, válaszolnám viccesen, ha a folytatás nem lett volna még nehezebb. Az első barkácsolásaimat ugyanis elküldtem az *Észak-Magyarország* című megyei napilapnak, és vártam, mikor jelennek már meg a „csodálatos alkotásaim”. De megjelenés helyett csak a szerkesztői üzenetekben válaszolt Benedek Miklós, a kulturális rovat vezetője, hogy „Versei közlésre nem alkalmasak, és versírásra még csak biztatni sem tudjuk”. Na, attól kaptam én vérszemet. Rákapcsoltam. Egész nap rőttem a sorokat, de talán még álmomban is a versíráson járt az eszem.

Tizenhat évesen rátaláltam a világ legerősebb drogjára. Tudtam, hogy találtam valamit, de nem tudtam, hogy mit. Valamifajta belső kényszerem volt arra, hogy olyat csináljak, ami korábban még nem volt. Olyat, amely értelmezni próbálja a világot. Olyat, amely létrehoz valamit, ami rögzíti a mindenséget átható illúziót. Nem tudtam visz-e valahová az, amire rátaláltam, vagy inkább az talált rám. Nem tudtam, ha visz, merre visz, csak azt, hogy az egy lehetséges út. Hogy hová? Az nem is érdekelt. Reméltem, a cél előbb-utóbb majd csak megvilágosodik.

Véleményem volt a világról, és azt el is akartam mondani. Motoszkált agyamban, kaput vagy legalább kulcslyuknyi rést kell nyitni az érzeken túli világok tartományai felé, hol az emberi élet-halál mezsgyéje elmosódik. Csak a mezsgyéje, mert-hogy halál nincs. Csak a test mondja fel a szolgálatot. A halálnak nevezett valami nem a végső megsemmisülés, csupán felébredés a földi valóság ébrenlétéből. Halál nincs, esetleg akkor, amikor az ember feltétel nélküli megadással végleg leteszi az egóját. Merthogy valójában kizárólag tudati lét van, mely megmutatja legbensőbb magamagammat. Eszembe sem jutott, az a kulcslyuk, amelybe bepillantatok, nem más, mint egy puskacső vége.

Úgy éreztem, meg kell idéznem régvolt létezők szellemét, bele kell pillantanom és beleélnöm az előző életekbe, az álmom magnetikus mezőin járva találkozni régen távozott, sosem látott ismeretlenekkel. Meg kell tudnom olyan dolgokat, melyeket nem kényelmes és talán nem is érdemes.

Azt valahogy zsigerből éreztem, hogy könyvből nem lehet megtanulni hegedülni, se biciklizni. A tanulás tehát értelmetlen. Úgy gondoltam, hogy amit tudok, gyárilag tudom, és azt meg is csinálom, gyakorlatra váltom. Belém sajdukt, talán emberi gondolattal is be lehet hatolni az általunk ismert világon túli, más és más világokba. Ha nincsenek is rá szavak, valamiképpen talán fel lehet fejteni az összefüggések láncolatát, megérteni, mik mozgatják a felfoghatatlannak tűnő egészet.

Azért az is belém sajdukt, halandó ember ne kérdezzen a titkokról, mert a végén még választ kap rájuk, és akkor...

Azzal együtt az is belém sajdukt, a szavak, mint eszközök kevesek a megismeréshez. A verbalitás, a második jelzőrendszer valójában nem követi a tudatállapotot. Mondhatni, független attól. Amit egy eseményről, történésről közlünk, az sosem fedi a valóságot. Ahogyan maga a történet sem. Az a valóságnak csupán egyfajta változata. A titkok titkát sem gondolattal, sem szóval, sem számtanokkal, sem rádiótele-szkópokkal felfogni nem lehet. Annak valódi értelmét talán csak a zene közelítheti meg. És az is csak érintheti. Mégis kísértett valami belső kényszer, hogy végig kell haladni a tudat és a tudattalan félhomályos útvesztőin, valami remélt bizonyosság felé.

Aki ismeri azt az érzést, mit jelent tollal, ceruzával karmolásni egy üres papírlapon, az tudja, hogy miről beszélek. Akinek pedig nincs ilyen fájós tapasztalata, az úgysem érti meg azt a magárahagyatottságot, a feneketlen kútba zuhanás érzését, melyet az érez, aki akkor és ott, foggal-körömmel tépi, ássa az utat az ismeretlenbe. Úgy keres valami kijáratot, hogy még maga sem tudja, hová akar kilyukadni. Csak az ön-maga előtt is tisztázatlan ösztöneire, megérzéseire, elfeledett álmaira hagyatkozva ássa beljebb és beljebb magát az ismeretlenbe.

Az ismeretlenbe, melyet szavakkal kifejezni hiábavaló ábránd. Arra idővel úgyis ráébred az ember, ha menetközben nem fogy el az ereje, indulata és kíváncsisága. Ráébred, ha nem reked meg valahol a megfogalmazhatatlanság valamelyik anyagtalan oldalüregében, beomlott tárnájában. És ha nem fogy el a neki szánt kegyelmi állapot.

– *Olvastál is, vagy csak írtál?*

– Olvastam, egészen a megvakulás határáig. Egy és ugyanazon a napon iratkoztam be a megyei könyvtárba és a lakásunkhoz közeli kiskönyvtárba. A földtől plafonig érő polcon ábécé sorrendben sorakozó könyvekre vettem magam. A polc tetején bal kézre Ady Endre, Arany János, Áprily Lajos. Olvastam, olvastam, olvastam. Szó szerint zsákszámra hordtam haza a könyveket. Éjjel-nappal olvastam. Akkor olvastam el mindent, aminek a későbbi, felnőtt életemben hasznát vehettem (volna).

A megyei könyvtárban Urszín Sanyi bácsi „helybenfogyasztásra” kiadta nekem Nietzsche *Imígyen szóla Zarathustra* című művét. A művet, amely akkoriban a tiltott könyvek listáján szerepelt. Az olvasóteremben olvastam el az egészet, betűről betűre, szóról szóra. Legbelül megértettem, előbb-utóbb galamb-lábon eljő az aranykor. Bár valójában nem tudtam, mit is csinál egy filozófus, eldöntöttem, magam is gondolkodó leszek. Egyetemre megyek, hogy bokában megerősödjek, hogy felvértezsem magam minden lehetetlenség ellen. Emlékszem,

mekkora csalódás volt számomra, amikor kiderült, az egyetemen is a marxizmusnak nevezett katyvaszt sulykolták. Szerencsére emellett, mint elvetendő, végigoktatták a filozófia történetét is. Hát legalább nem hiába koptattam ott a padot. Szóval, eldöntöttem, olyan ember leszek, aki értelmezi a világot. Fi-lo-zó-fus leszek, akárki meglássa. De nem lettem az, mert szerintem csupán az a filozófus, aki a korábbi tévedéseken túlmutató újabb tévedést, azaz egybefüggő elméletet, gondolati rendszert alkot. Az megint más kérdés, hogy az a rendszer jó vagy rossz. Megáll-e az időben egy darabig, vagy azonnal kipukkad, mint egy lufi. Mondhatni, annyira vagyok filozófus, mint bárki más. Az én „szakterületem” a létezés fölötti ámulat, a felhők szerelletes bámulása. Szerény képességeimet tekintve csupán annyi közöm van a filozófiához, hogy mindenre rákérdezek. Ha valamilyen válasznak mondott ízé érkezik, arra is rákérdezek, és az arra adott válasza is. Számomra egyedül Őstevőm létezése megkérdőjelezhetetlen.

– És mi lett az olvasás, írogatás eredménye?

Már majdnem betöltöttem a tizenhetedik évemet, harmadikos gimnazista voltam, amikor megjelentek az első írásaim. Mostanra furcsa álmoknak tűnik az egész, pedig rém egyszerű volt a dolog. A hatvanas évek közepén, végén, egyfajta sajátos kultúrpolitikai koncepció révén, fiatal, könnyen becsapható, egyelőre még ártatlannak látszó, úgynevezett népi kádereket kerestek a korabeli bürokraták, hogy csatarendbe állítsák a rákosista diktatúrában és az ötvenhatos megtorlásokban besározódott, vagy börtönből éppen kiszabaduló irodalmárokkal szemben.

A lényeg, hogy egyszer azon kaptam magam, tökig benne járok az úgynevezett irodalomban. Szegény édesapám meg csak nézte, mi az istent csinál ez az inas. Hiszen már nem is a földön jár. Nem nagyon értette, mint ahogyan én sem, hogy miről szól az az egész, így csak telefirkált papírokkal házaló vigécnek kezdett szólítani. Vigécnek, mivel az ő fogalmi szerint az állt legközelebb ahhoz a szélhámossághoz, amit művelek. Visszabogozva a fonalat, még az is lehetséges, neki volt igaza. Ha én akkor tudtam volna, hogy az írás műfaja manapság már kizárólag egy bizonyos kör privilégiuma, de hogy vágtam volna bele.

Varga Rudolf Fricivel

– Ne szaladjunk annyira előre. Hogyan tanultad a betűvetést?

– Olyan mélyen belém vésődött, máig emlékszem rá, hogy szürke téli délután volt. Anyám kenyérért indult a boltba. Sietett, nehogy a sor végén kelljen ácsorognia, hogy aztán elvigyék előle az utolsó veknit is. Hiába minden ámtítás, még mindig tartott a hadikommunizmus, illetve annak lágyabb változata, a hiánygazdaság. Azt a szót persze akkorában nem ismertük, csak a hiányt. Anyám rám parancsolt, meg ne próbáljam kitenni a lábam a házból. Behúzta maga mögött az ajtót. Sebtében kötött kendőt a fejére. Sámilit húztam az ajtó elé. Ráálltam, hogy lássam anyám távolodó alakját, amíg el nem tűnik az utcáskon. A konyha gőze bepárásította az üveget. Írni még nem tudtam, de betűkhöz hasonló ákombákomokat rajzoltam a jégvirágos üvegre. Besötétedett, mire anyám hazaért. Hóna alatt a kétkilós kenyér. Leugrottam a sámliról. Felkapcsoltam a villanyt. Lelkendezve mutattam anyámnak az ablaküvegre írt betűket.

Úgy éreztem, meg kell idéznem régvolt létezők szellemét, bele kell pillantanom és beleéledni az előző életekbe...

– Nahát! Ez nagyon szép – vetett felületes pillantást anyám az üvegen végigfolyt krikszkrakszokra.

Elszontyolodtam. Ennyit ér az iparkodás? Ennyit a betűk, az írás? Pedig milyen titokzatos, megfoghatatlan varázslatok laknak a szavakban. Egyenes és görbe vonalakkal, értelmetlen szabályokkal takarózva próbálják elfeledtetni valódi értelmüket, elfedni, hogy valamit közölni akarnak a világgal. Valamit mondani. Valamit, ami fontos lehetne az ember számára. Talán azt, hogy nem él hiába. Sugallani az embernek valamit, hogy megismerje önmagát, hogy megtudja, mi is lakik a lelkében. Mi lakik a lelkében, lelkének láthatatlan tájain, a tájak fölött úszó felhőkön, a felhők fölött keringő bolygókon és csillagokon, meg azokon is túl, ahol az igazi magasságos mélységben a felfoghatatlan távolságokkal takarózó lényeg rejtekezik. Arra a megfoghatatlan lényegre nyit rést egyegy, betűkből kristályosodó szó. Villanásnyi, késhegynyi rést, melyen bepillanthatunk lelkünk rendezetlen rendezettségébe, a pontatlanul szólva véletlennek látszó történések láncolatába, amelynek mentén majd eltalálunk egyfajta bizonyossághoz, hogy akkor majd megértsük, testünk levedlése nem végállomás, hogy az is csak egy megálló, egy határvonal, egy szelíd zökkenő a szabálytalan, egyszerre előre is és visszafelé is szétfelé húzó, spirális forgásban. A forgásban, melynek végső állomása ugyanaz, ahonnan elindultunk.

Azt még ráér felfogni az ember, hogy a szavainkban megjelenő primitív fogalmi rendszer alkalmatlan a mélyebb rétegű közlésre. Ráér megérteni, hogy a latin betűs írás számunkra maga a lehetetlenség. Hogy az nem passzol a mi lelkületünkhöz. Hogy csak erőlködünk, de nem használhatjuk ki vele örökül kapott nyelvünk sokszínűségét. Úgy gondolom, a színzú rovásírás lenne a leginkább nekünk való.

Negyvenegynéhány évvel ezelőtt úgy gondoltam, és azt mertem írni, hogy „...mert a vers, az lehetetlen...”. Azt pedig az általam istenként tisztelt, görbebotos, őszhajú ember félreértette. Sem előtte, sem utána semmi mást, csak azt az egyet. Pedig sajnos azt kell gondoljam, ő az akarata ellenére is azt

igazolta, amit én állítottam. Hatvanegynéhány éve még nem is sejtettem, miféle szörnyek lapulnak a szavak mögött, hiszen a Teremtő is csak amolyan helyettesítő szó.

– *Az elemi iskolára emlékszel-e még?*

– Hogyne emlékeznék. Szeptember elseje vagy másodika volt. Ma is előttem a kép. Esik az eső. Anyám elkísér a tőlünk egy sarokkal odébb álló iskolába. Már sok szülő és gyerek ácsorog az eresz alatt. Sok megszeppent arcú és néhány vidám kölyök vár a csodára. Legnagyobb bánatomra az elsősök osztályterme a református iskolában van, nem a velünk szomszédos katolikus iskolában, amelynek udvaráról a szünetekben hazaláthatnék.

Két tanítónéni név szerint olvassa, kik kerülnek az ő osztályukba. Engem Lica néni, Burget Aliz osztályába osztanak be. Anyám odavezet a szigorú tekintetű termetes asszonysághoz, aki nő léteire is tisztára úgy néz ki, akár egy huszárcapitány. Lica néni megragadja a kezemet, szinte felszúr a szemével. Egy pillantás alatt felmérem, nekem mostan nem lesz jó. Kirántom kezem a Lica néni szorításából. Anyámhoz szaladok. Cirkuszolok, nekem a másik tanító néni kell. Olyan botránnyosan viselkedek, hogy térdre kényszerítem a felnőtteket. A két tanító néni összedugja a fejét. Egy perc múlva már át vagyok sorolva Tóth Istvánné, Sárrika tanító néni osztályába. A Tóthnébe, aki Lica nénivel ellentétben szelíd teremtés. Úgy áll a kölykök közt, mint Hófehérke hetvenhét törpe között. Oda bújok Tóth Istvánné, Sárrika tanító nénihez. Megmarkolom a kezét, és nem engedem el mindaddig, míg meg nem győződöm arról, nem fognak visszacsereálni.

Sárrika néni jóságát szuperjósággal viszonzom. A szememet egy pillanatra sem veszem le róla. Halvány mosollyal nyugtazza túlbuzgalmamat. Amikor csendet kér a gyerekektől, én annyira iparkodom, hogy mintha ruhacsipesz lenne a mutató- és a hüvelykujjam, azokkal szorítom össze a számam. Mutatom, én aztán meg sem pisszenek. Sárrika néni előbb a levegőbe rajzolja a betűket. Mi meg utánozzuk, ugyanúgy húzzuk a köröket meg kampókat, ahogyan a tanító nénitől látjuk. Aztán a táblára írja a betűket Sárrika néni. Mi meg az irkánkba.

Arról most egy szót sem, hogy Sárrika néni áldozatos munkája az idők során hogyan vált semmivé. Egy szót sem arról, hogy a levegőbe rajzolt gyönyörűséges betűi, az ábécé tündökletes megjelenítése, megtanítása hogyan vált semmissé a későbbiekben. Arról egy szót sem, hogy mára senki sem tudja elolvasni a kézírásomat. Még én magam sem. Meg azt a könyvet sem olvashatom többé, amit Lica néni adott nekem ajándékba, kegyesen túltéve magát a sértésen, hogy nem voltam hajlandó az ő osztályában tanulni. Lica néni emlékeztetőül Jules Verne *A rejtelmes sziget* című díszkötésű művét ajándékozta nekem. A szennyoldalra kalligrafikus betűkkel jegyezte be az életre szóló intést, hogy ne bízzam el magam, sosem lehet eleget tanulni.

Lica néni intenciója is megsemmisült, mivel a harmadik farkas, Frigyes, köznapi nevén Frici nevű kutyám az utolsó fecniig megette az ajándékkönyvet. Mostanáig hozzávetőleg százötven könyvet rágott szét, egytől-egyig a legszebb kötésű antik darabokat. Amúgy kifejezetten jó az ízlése, mert a gyengébb minőségű olcsókönyvtár könyveket otthagya a polcon, csak az általam nagy becsben tartott könyvritkaságokat csócsálta meg. Pedig azoknak a könyveknek a vásárlásánál mennyit hezitáltam az antikváriumok kirakatai előtt ácsorogva, hogy most akkor igyak egy-két korsó sört, vagy inkább a

könyv árát pengessem ki? Ma már örülök, hogy a könyveket választottam, így legalább Frici jól belakmározott belőlük.

– *Érdekel a tanulás?*

– Naná! Mindent tudni akartam. Szegény nagyapám sokszor mondogatta, amikor végkimerülésig kínoztam kérdéseimmel, hogy ne légy kíváncsi, mert hamar megöregszel. Úgy is lett. Hamar megöregedtem, mert mindenbe beleütöttem az orromat, sok olyanba is, amibe nem kellett volna.

Megöregedtem, de a kíváncsiságom nem múlt el. Nem is múlhatott, mivel a kérdéseim száma az idők során egyre csak nőtt. Hát, valahogy így maradtam meg gyereknek. Mindent tudni akartam az emberről, a világról. Tanultam is képességeim szerint. Úgy gondolom, mostanra talán kicsit sokat is tudok. Többet, mint kéne, mint amennyit a lelki terhelhetőségem elbír. De kevesebbet, mint amennyit érdemes lenne. Megcsömörlöttem, de se kiköpni, se lenyelni nem tudom, amit keserves áron megtanultam. Például azt, hogy az éremnek nem két oldala van. Nem kettő, hanem kettő a végtelenen. Úgy gondolom, hasztalan minden tudás, ha nincs rajta áldás. Meg hasztalan akkor is, ha van. Bár szeretném hinni, az mégsem egészen úgy van.

Tökfilkóként még tanulni akartam. Tanulni, tanulni, tanulni akartam, hogy mindenkinél „pengébb” legyek. Tudni akartam a titkokat. Tudni. Megismerni mindent, ami ésszel felfogható, meg azt is, ami nem. Akkor még nem sejtettem, azokra a kérdésekre, amelyek az embert gyötrik, nem lehet végleges választ kapni. Annak ellenére minden eszközzel meg kell próbálni, hátha közelebb kerülhetünk ahhoz a bizonyos igazsághoz. A legendák, mondák, mesék tárából mára már csak annyit értek, a régiak, azok még tudták a titkot. Tudták, és meg is tartották. Mert a legjobb mesék, azok a titkos, a soha el nem mondott mesék.

...az a második legfőbb isteni parancs, hogy jónak kell lenni. Másnak nem érdemes.

– *És a középiskola?*

– Ja, tényleg, a gimnázium. Ezerkilencszázhatvannégyben soha nem látott mennyiségű, hat vagy hét osztály indult a Fődesben. Mindegyik negyven-ötven fős létszámmal. Mindegyik osztály úgynevezett tagozatos osztály volt. Latin, angol, német, francia, matematika, csak a mi osztályunknak nem volt semmilyen profilja.

Az iskolavezetés sokéves, jajkeserves tapasztalataira hagyatkozva, hozzánk sorolta be az összes, már előre garantáltan reménytelen jövőjű tanulót, akikből nem lesz soha senki, semmi. Talán negyvenöten indultunk, de fél év múlva már harmincan sem voltunk.

Az első órák felmérése alapján kiderült, néhány tanulóétól eltekintve, a mi osztályunk tudásszintje a nullával egyenlő. A tanárok becsületére legyen mondva, a többségük sosem adta fel agyunk pallérozását. A kishitűbb vagy a sziszifuszi küzdelemben már megfáradt tanárok módszere az volt, hogy nem birizgáltak minket.

Óra elején bejelentették:

– Csendes foglalkozás. Mindenki azt csinál, amit akar, csak hang nélkül legyetek. Készüljete a következő órákra.

A tanár vagy tanárnő elővette a magával hozott könyvet. Olvasni kezdett, dolgozatokat javított, adminisztrált. Úgy legálább mindenki jól járt.

Első héten, a második földrajzórán Gyuris tanárnő felütötte a naplót. Hol máshol, mint a nevemnél, pedig én voltam az utolsó az osztálykönyvben. Felelni hívott, én meg azt sem tudtam, mi volt a lecke, amiből készülnöm kellett volna. A tanárnő megrótt, szégyelljem magam, meg minden. Beírta az elégtelent. Beírta a korábban oly kedvelt tantárgyamból, földrajzból. Az volt az első elégtelenem. Később már nem is számoltam. Nem érdekelt.

A következő földrajzóra egyáltalán nem készültem, hiszen az előzőn már lefeleltem. A tanárnő megint kihívott. Beírta a második egyest. És ez így folytatódott egy darabig, amíg a tanárnő azt nem mondta, küldjem be a szüleimet. Én meg ígértem fűt-fát, mindent, csak azt, azt az egyet ne. Még a földrajzszertárosságot is elvállaltam, csak a szülőket ne kelljen beküldeni. Attól kezdve én cipeltem a földrajzszertárból a rúdra tekert térképeket, földgömböt, terepasztalt. Annak köszönhetően nem buktam meg félévkor földrajzból. Számtanból, fizikából meg kémiából annál inkább. Otthon kitört a botrány. Apám sóhajtozva ugyan, de némi kárörvendéssel mondogatta: – Na, ugye, hogy nekem volt igazam.

– *Néhány év múlva már az országos irodalmi folyóiratokban is közölték írásaidat.*

– Közölgették, de az csak a sokadik próbálkozás után sikerült. Az akkori szerelmem, Annamária egy budapesti kórházban feküdt. Volt bőven ideje, hát a krikszkraksz macskakaparássomat gyöngybetűivel átírta egy kockás füzetbe. Verseimet bevitte az *Élet és Irodalom* szerkesztőségébe. Átadta a titkárnőnek, aki belelapozott a füzetbe, majd számomra érthetetlen módon odaadta Nagy Lászlónak.

Jött a levél, keressem meg a szerkesztőségben a költőfejedelmet. Kerestem is. A hajnali vonattal mentem Pestre. Korareggel már ott voltam a redakcióban. Egyedül ültem az előszobában a kosztól varas fotelben. Aztán végre kinyílt az ajtó. Szécsi Margit lépett be, kezében egy görbebotl. Tudtam, most meglátom az „istent”. Felálltam. Vártam, hogy Nagy László is átlépje a küszöböt. Hirtelen nem is tudtam, hogyan köszöntsem. Nem a huszonöt év korkülönbség miatt, de az csúszott ki a számon, hogy: *Csókolom*. Rögtön el is vörösödtem. Éreztem, óriási gyökér vagyok. Késve jutott eszembe, hogy illett volna a feleségének is köszönni.

Nagy Lászlónak a szeme sem rebtent. Biccentett és haladt befelé a valamikori nagypolgári lakásból kialakított szerkesztőségbe. Ácsorogtam, egyik lábamról a másikra állva. Arra gondoltam, én most elporzok innét. De akkor visszatért a költő. A titkárnő talán már mondhatta neki, itt van a füzetes szerző. Nagy László leült. Intett, üljek le én is. Mondta, néhány verset legépeltetett a füzetből. Mutatta, azok megjelennek a lapban. Rágyújtott. Engem nem kínált. Szívta a karcsú, kék-fehér dobozos bolgár cigarettát, a Stewardesst. Eregette a füstfelhőket. Úgy ültem ott, mintha „Isten” ítélőszéke előtt lennék. Attól rettegettem, beszélgetni kell vele. Én meg elsülyedek a szégyentől, hogy milyen tahó vagyok. De Nagy László csak nézegette a vállamon fityegő világháborús gázálarctáskát meg a lyukas surranómat. Nem kérdezett semmit. Mi, rákjegyűek, messziről felismerjük egymást. Tudjuk, nem kell mindenáron ekézni a másikat. Van annak pont elég baja önmagával is.

Attól kezdve Alföldy Jenő, a becsaphatatlan szemű versrovatvezető jóvoltából rendszeresen jelentek meg írásaim a lapban.

– *Milyen érzés volt Nagy László társaságában lenni?*

– Nagy László közelében talán nyolc alkalommal lehettem. Jókedvűnek sosem láttam. Gyomorfájás kínozhatta, mert sűrűn szórogatta nyelvére a pici, fehér tasakos szódabikarbónát, amit mindig egy pohár csapvízzel öblített le.

Új, már rendszeren legépelte írásokat vittem neki. Moccsanlatul ücsörögtem, amíg ő idegtépő lassúsággal, betűről betűre olvasta tákolmányaimat. Amelyik írást kiválasztotta, azt négyrét hajtotta, és betette a belső zsebébe.

Amikor befejezte a velem való foglalatalkodást, megmarcolta a botját:

– Isten áldja – suttozta alig hallhatóan.

Éreztem, bajban vagyok. Itten nekem valami erőmön felüli izét kell csinálnom. Csendben elbattyogtam. Ötvenkét évesen, szívinfarktus végzett a költőfejedellemmel.

– *Gondolom, érzékenyen érintett a hiánya.*

– Ezerkilencszázhetvennyolc január harmincadikán egész nap bolyongtam a sűrű havazásban. Kocsmáról kocsmára jártam. Mentem, és nem tudtam, hol vagyok. Estére megtalált Ágnes, aki akkor még csak élettársam volt. Mellém szegődött. Valamikor hajnalban tudott hazacsábítani. Közel húsz év múlva jutottam el a Farkasréti temetőbe, a költőházaspár sírjához, később pedig a harmadik feleségemmel együtt Iszkázra, Nagy László szülőházához. Velünk volt Frédikém, aki rendkívül jól viselkedett. Mintha tudta volna, az a második legfőbb isteni parancs, hogy jónak kell lenni. Másnak nem érdemes.

– *Ez az időszak a hetvenes évek eleje. Befejezésnek talán jó lesz, ha néhány emléket felidézél róla...*

– Akkoriban Miskolcon kódorogtam. A *Napjaink* szerkesztőségében hívatlan vendégként ücsörögtem egész nap. Úgynevezett anyagbeszerző mindenest lettem. Kávét főztem, átvettem a postát, felvettem a telefont. Ha sör, bor, pájinka kellett, engem ugrasztottak a boltba. A visszajáró aprót mindig megtarthattam. Az italból pedig nekem is adtak egy-egy pohárkával, mondván, nyomtatós lónak nem kötik be a száját.

Havonta szalajtottak úgynevezett író-olvasó találkozókra a külvárosi kultúrházakba vagy a város üzemibe. Minden találkozót én kaptam meg, ami snassz volt a „nagyoknak”. Én voltam a *jolly joker*. Amolyan csereszabatos ürge, akit a komoly, kötetes írók, ha túl rizikós volt valahová elutazni, vagy túl kevés volt a mani, esetleg netalántán a meghívott író éppen alkohol által erősen befolyásolt állapotba került, akkor zargattak engem azokra a kulturális összejövetelekre.

A gyári találkozókra az volt a legdurvább, amikor a megjelent brigádtagok közül valaki megkérdezte, hol lehet elolvasni a könyveimet. Olyankor a cipóm orrát vizsgálgattam.

– Sehol – nyögtem megsemmisülten.

– Hát milyen író az, akinek nincs könyve? – vágták arcomba a szókimondó munkások.

– Milyen? Milyen? Semmilyen – hümmögtem összetörten.

Attól kezdve évenként összeállítottam egy kötetnyi verset, és elküldtem a *Szépirodalminak* meg a *Magvetőnek*. Felváltva küldözgettem a kiadóknak, de minden alkalommal elutasítottak. Ha konkrét kifogásokat emeltek, azokat a verseket kihagytam, de úgy sem kellett. Közel harminc év várakozás után ezerkilencszázkilencvenhatban jelenhetett meg az első verskötetem *Az utolsó vers* címmel.

Nyújtott exponálási idő

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

LDiószegi Szabó Pál *Mintha az Idő is tükörbe nézne* című verseskötete az Időre vonatkozó belátásba beleolvadó olvasási élményben részesít. A másik emberhez kapcsolódás során az emberi természetben, a beállítódásban lassú tudatosodással, felébredhet az igény az intuitív és benső Idő megélésére. Ebben a verseskötetben ez az attitűd a fontos. A szerelemre, a szeretetre, az együtt érző együttlétre támaszkodó benső élet emléke a vers alkotásának élő forrása lehet. Ezt bizonyítja a költő legújabb kötete.

Belemerülés a szubjektív világba? A szubjektív Időben, a személyes sérülések mentén a kérdések és válaszok ritmusában költői keresőmozdulatokat érzékelünk az eltűnt idő miatt érzett keserűségeken át a műalkotás felé? Igen, mindez egy poétikailag felruházott és elvarázsolt állapotban történik, a Diószegi Szabó-versek világában. Csak múlt van és ez generálja a továbbiakban megtörténhetők összességét? Vagy pedig jelen van a teremtő jövőbe fejlődés mindent átható dinamizmusa?

*...a személyes sérülések mentén
a kérdések és válaszok ritmusában költői
keresőmozdulatokat érzékelünk...*

A jövőbe ágazó hangulati, érzésszerű hullámok, a megfosztottságot, az értékvesztést jelentő szerelmi csalódás fájdalom, az emelkedettségi élményhorizont után ráébredhetünk-e a történések folyamatának felszínén nem mutatkozó, ott nem látható, a könnyes szenvedésbe zártan megszentelődő igazságra? Az állandósulatlan, az elnyújtott exponálási idő lélekmaró, beteljesülést felfüggesztő hatása érvényesül. Az egy ugyanazon kérdéskör átmeneti megjelenési formájának bővületébe kerülő ember körtánca tárul fel a hatsoros disztichon, *Metamorphosis amatorium* című versben:

*Más csókját, ha kapom, csak az arcodat érzi az arcom.
Jaj, ha szemem behunyom! Visszatekint a szemed?
Ingyakamon puha ujjaid ujjáivá alakultak?
Karjai közt ugyanúgy érzem a testmeleged?
Átkoztam magamat! Bárcsak te is így cselekednél:
Más ölel este... nem én... s azt hiszed: engem ölelsz!*

Metafizikai igazságokat fátylazznak el a jelenségek. Az anyagtól való megfosztottságban, ruhátlan őszinteségekben, egy másik lélekvilág él. Itt az Idő is másként viselkedik, mert részese az elmozduló dimenzióknak. Az intuitív bensővé tétellel, a változás keretében vissza lehet menni a múltba és látni a mozgathatatlan tényezőket. Ugyanakkor a múlttal kapcsolatba lépő számára megjelenik az előrelátó együtt létezés a tükör-

be néző teremtő Idővel. *Mintha az Idő is tükörbe nézne... (kettős ballada)* című versének harmadik versszakában írja Diószegi Szabó Pál: „*hitemnek titka ő: felszíne, mélye / tudatlanságom, most, mégis jó nagyon; / erőmnek lett ő újra gyengesége, / ajtómat felé bezárva nem hagyom. / De ő sosem jön s a léptét hallgatom, / mint tempolomba megy hajnali misére / meggyómmi helyettem is büntudatom... / mintha az Idő is tükörbe nézne!*”

Egy szemmé válni, melyen keresztül a Teremtő látja teremtményének esetlegességeit, ismétlődéseit, kínjait, érzékeli azt a parányi benső világot, amiben az ember él, egy adott idő-körön. Az ember lenyomatokat hagy maga után. Egyik helyen lehetőségeket halaszt el. Máshol pedig lehetőséget él át és ezzel, egy finomszerkezetű elvárás horizonton, jövőt teremt. A *Szemed tükrén (esődal)* című vers hatodik és hetedik versszakában ebben az értelemben történik a mű alkotása:

*Pedig érzem,
varázssom;
illatokban, faágon...*

*Mint a Napfényt
csodálom –
Szemed tükrén
de várom!*

Felléphet a retro-kausalitás és a nyújtott újraexponálás magunkkal hosszan vonszolt esete. Ekkor már a szubjektív időben, az érzésben, a múlt lecövekkelődése is lazulást mutathat. A költészetnek, a versnek erről van saját véleménye. Diószegi Szabó Pál írja a kötet *Lélek-masszázs (2014–2016)* című ciklusának *Könnycseppeden* című versében:

*Elköszönsz mindig, bár velem vagy,
ajtómnál mosolyt csak szemed hagy.*

*Hajad simítom, enyém füled,
hangtalan lennék tenélküled.*

*Időtlen vág, ha mernél lenni,
tőlem ne tudnál... menni, menni...*

*Szemedben szemem csillag legyen,
iránytűd szívem... térképeden.*

*Lezúdul még viharnyi bánat,
szavam szó csak vitorla-vásznat.*

*Hajózna hozzád közel s látom:
csak könnycseppeden vitorlázom.*

Felvetődik a kérdés. A lírai szubjektumban a dolgok elviseléséhez mekkora arányú az önismeret? Válaszul idézzük Diószegi Szabó Pál *Magam szobrása* című versét:

*Kit eltakarsz, ó kő, múlt életem
Csak te tudod...*

Michelangelo:
Költemények, LXXIII.
Éber László fordítása

*Nekem a magány a Társam,
veled már zavarban lennék;
megszokott Társ-talanságban
hiányod faragott emlék...*

*Szobrom, magányom: magamban
őrzőm. Kővült vonásaim
ráncok. Kőbe zárt alakban:
hiányod. – Mind szobrásaim!*

*Soraim mélyebb-barázdák,
megérlelt örök-időkre;
hiányod fájóbb, ha látják,
mert sebem vésem kőbe.*

A költői szövegalakítást befolyásoló érzések erőterében az egyszer megismert Nő eltűnésének sebeket ejtő örök élménye csillapítatlanul vibrál. Formálódás, átváltozás. Íme. Költeszet születik ebből, hiszen az emberi természet ösztönéleti emelkedettségéből fakadó érzés a szerelem. Ezen a hőfokon pedig verssé lesz, és minden emlékből megjelenik az érzések tükörképe.

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

Diószegi Szabó Pál: *Mintha az Idő is tükörbe nézne* (100 vers, 2014–2017) című verseskötete, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017

Anyanyelvünk nemzeti határai

Milyen is a Magyar nyelvű otthon trilógia?

Sokszereplős darab. Alapjában négykezes, Pomozi Péter és Karácsony Fanni jegyzi. A rend kedvéért: az elsőt Pomozi Péter írta, a másik kettőnél több szerző működött közre (nevük a tartalomjegyzékben feltüntetve), a művészeti szerkesztés és nyomdai előkészítés Karácsony Fanni munkája.

Megkísérlem a hármat egybefogva bemutatni. Fogódnak mindjárt ott a szerkezet: az átgondolt koncepció nyomán megjelenő szerkesztés. Aztán meg kellene fogni a látásmódot: a szerzői felfogás hogyan igyekszik láttatni az időben, térben kiterjedt ismeretanyagot? Eligazít az 1. fejezet: *A magyar nyelv a nagyvilágban*. A kíséző földgömb-illusztráció, bravúros meg-

oldással, szinte mindkét féltekét átfogja – helyben vagyunk. Szűkül a fókusz: a Kárpát-medence és Moldva magyarlakta területeit látjuk, jelmagyarázatokkal. Akárha fentről néznénk, Radnóti Miklós gépén: „*Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj, / s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály; / annak mit rejt e térkép?*” Főnt és lent, közel és messze. Tágul a határ, szép lassan feltárulnak e széles táj kincsei. Merthogy a magyar nyelv őt kontinensen jelen van, bizonyításul erre is van színes térkép. Ezek mindhárom könyv elején láthatók, a közös szerkezet kezdő részei. És ezen a nyomvonalon, a tárgyban rejlően tekinthetjük „gyökelpalnak”, folytathatjuk a felfedező utat.

Mielőtt nekivágnánk, vegyünk magunkhoz kis erősítőt, Pomogáts Béla ajánlásával. Illyés Gyulát idézi: *Haza a magasban*, s megtoldja: „*Anyanyelvünk nem csak irodalmunk forrása, a lelki nemzetnek is mindig újraalkotója: amíg nyelvünk életben van, addig nemzetünk is él, addig van otthonunk és hazánk*” (5.). Nyelvünk dalban is hódít: a francia katonák különleges átírásban együtt énekelték a Bercsényi-huszárokkal a Bercsényi-ezred indulóját: *Suhog a szél Késmárk felett* (17.). A kincses ládika gazdag nyelvi örökséget rejt. Előkerül A magyar nyelv eredete, európai nyelv-válása. Nyelvünk múltja 2500–3000 éves, a „*mai Európa legrégebbi élő nyelvei közé tartozik*”. A népi és nyelvi eredet „*bonyolult kérdéseire több tudományág, mint régészet, nyelvészet, néprajz, embertan, genetika eredményeinek összegzésével lehet hitelt érdemlően választ adni*” (20.). A lovakkal vonuló (a monda szerint gyakran repülő szarvasokkal kísérve) magyarul beszélő etnikum története a szibériai sztyeppe országútján át az Urál európai oldalán folytatódik. A Volgai Bolgárországban feltűnik Julianus barát, aki megtalálja a keleti magyarokat, öröme nem tart sokáig: második útján értesül a pusztító tatártámadásról. Újabb vonulás következik. „*Egy több évszázados Magna Hungaria és egy véltetően rövid etelközi tartózkodás után került sor a honfoglalásra*” (22.).

Az izgalmas történetek a feszesen összefogott írásokban is élvezetesebbek, követhetőek: gyorsan repítik a századokat, s közben a magyar nyelv Közép-Európában új szomszédok (germánok, szlávok) nyelvei közé kerül. A szerző, árnyalva a XVIII–XIX. században megismert nyelvjárási képet, leszögezi, ez a nyelvjárási megoszlás nem ősi örökség, hanem „*a sok évszázados Kárpát-medencei lét összetett társadalmi, gazdasági és kulturális változásainak eredménye*” (24.).

A magyar nyelv egyedülálló, de nem „rokotalan”. Fontos, máig izzó viták tárgya kerül világos megfogalmazásban elénk: a nyelvrokonság. „*Egyfelől egy nép származása és nyelvének eredete között nagyon bonyolult az összefüggés*”. (A sokat vándorló nép, mint a magyar, „genetikai összetétele sokszínű.”) Másfelől, a „*nyelvnek és a nyelvi rokonságnak kiemelt szerepe van a nemzeti identitásban*”. Ám az „*gyakori félreértés, hogy (...) a magyarság finnugor és török nyelvi kapcsolatai kizárnák egymást*” (26.). A vázlatos magyarázat (is) higgadtságra, alaposra és nyitottságra figyelmezteti a tudományos élet szereplőit.

A magyar nyelv tökéletesítése hosszú, és ma sem szűnő folyamat. Ezt végigkísérhetjük a X. század első nagyobb írásos emlékeitől a XIX. század Magyar Tudós Társaság tevékenységéig. Olyan nevekkkel, mint Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Teleki József, Czuczor Gergely, Fogarasi János, olyan munkákkal, mint a magyar nyelv rendszere, az első akadémiai nyelvtan, a hatkötetes nyelvi szótár. A Trianon óta bekövetkezett szétdaraboltság szétagolta a nyelvet, ami „*különleges nyelvi jogi és nyelvpolitikai feladatok elé állítja a felelős tudósokat és a döntéshozókat*” (35.). A jelentés körüli sétából nem marad ki a visszatérő vitatéma: a „gyökalapú” értelmezés, körültekintően. Nyelvünk gazdagságát, a kifejezés változatosságát jelzi a zeneiség, a játékosság, Romhányi József *Szamármeséje* vidít és hétköznapi nyelvi játékokra és nyelvi társasjátékokra, népi mondókákra buzdít. Mindezek a nyelvközösséget színesítik, és összetartó elemként szolgálnak. Fontos az anyanyelv használata a családban, az esti mese, legyünk bárhol is a világban, kisebbségi helyzetben, többnyelvűségben. Hangsúlyt kap: a nyelv megőrzéséhez, a hatékony kommunikációhoz szükséges az átfogó nyelvtervezés, biztosítékul pedig a nyelvi jogok.

A közös szerkezet és tartalom után kitérünk a sorozat 2. és 3. darabjára, amire itt érintőlegesen van mód, néhány jellemző sajátosság felvillantásával. Mi a helyzet a *Vajdaságban*? Megismerjük a többségi múltat, a kisebbségi jelent és a nyitott jövő. A kisebbségi helyzetben különösen fontos a családok nyelvhasználata, a nyelvművelés, a nyelvi jogok. Szerbiában a jogi szabályozás „*összességében kielégítő, a gyakorlati alkalmazás nem zökkenőmentes*” (56.). Gazdag a folklórkincs, az irodalmi kincs kapcsán Kosztolányi Bácskája is megjelenik, hozzá „*Nemzeti irodalmunk vajdasági színei*”, a „*Huszita Biblia kódexei*”. Őrző emlékezetek a kövek, az épített örökség, a várak, templomok, kastélyok. Ott díszlik „*Szabadka, mint a délvidéki*

Fontos, máig izzó viták tárgya kerül világos megfogalmazásban elénk: a nyelvrokonság.

magyar(os) szecesszió fővárosa”. Szerencsére épségben megmaradt a bánáti Németcsernye római katolikus temploma. És hogyan munkál az individualizmus és a szabadságvágy? Azaz: Menni vagy maradni? Hódi Sándor a könyvében a modern ember és a hagyomány ápolása problémakörét járja körül. Egyik javaslata: hagyni a világfájdalmat, a pesszimizmust, a kurucodást. Meglátása szerint az ott élők életérzése „*összhangban van az életkialításokkal*”, a történelmileg viharos időkben nincs is ennél „*fontosabb lelki sajátosság*” (92.).

A 3. kötetben feltárul *Székelyföld* nyelvi képe: a nyelvileg színes Erdély, a székely nyelvjárás. Milyen is az? Összetett, tagolt, megfelelő a hajdani önkormányzati egységeknek, a „székeknek”, a nyelvjárás jelenségek „*átfogják az egész nyelvi rendszert*” (51.). Példák sorakoznak a román nyelvi hatások érzékeltetésére, megállapítva, hogy ezek „*viszonylag alacsony értéket*” mutatnak. A nyelvi teljességhez hozzátartoznak a „*múlt szimbólumai, emlékei és a jelen oktatási, művelődési intézményei*” (56.). A mindennapok nyelvörzését jelzi Bőjte Csaba 2007-es díja. Gazdag kincs vár ápolásra: Nyíró József, a havasok krónikása, Tamási Áron, a székely novella mestere. A színes, megmozgató népköltészet, a vidám népi játékok. Ó, és a zene és a tánc. Oldalakon át gyönyörködhetünk a népművészetet bemutató fotókban: kerámia, szőttes, hímzés, a népviselet, rokolya, harisnya, főkötő, fafaragás, az ácsművészet, a Zetelaki székelykapu a Székely Nemzeti Múzeum bejáratánál (81.). A székely ember életmódja, tartása is megjelenik: hogyan élt, hogyan harcolt a katonanép? És hogyan él és hogyan harcol ma a büszke és erős székelység? Az autonómiát és az identitást taglalva kitűnik a székely öntudat, melynek meghatározó eleme a magyarsághoz tartozás. (Az írást Izsák Balázs jegyzi.) A közösségi tudatot táplálják a hagyományok. Az autonómiáért folytatott szívós, felkészült küzdelem kétpólusú: a román politikai elit meggyőzése és az Európai Unióban való legalizálás. Ezért dolgozik a Székely Nemzeti Tanács a jog és a demokrácia eszközeit mozgósítva. (A Csíksomlyói Pünkösdi Búcsú, a Székely Szabadság Napjának ünneplése a budapesti Hősök terén ismert Nyugat-Európában is. A látvány megdobogtatta a derék „közember” szívét. Francia barátaim ezt nem is titkolták.)

Mindhárom könyv gazdagon informatív függelékekkel zárul. Benne: a magyar nyelvi kulturális társaságok listája Magyar-

országban és a nagyvilágban, a kiadvány forrásai, név- és tárgy-mutató. Tájékoztatóra, kutatásra, megkapjuk a képek forrásait is. Tudomány és történelem, mesélő harmóniában. Nagyszerű, kutatásilag, könyvészetileg, gondolkodásmódjában, művelődésfilozófiájában, erkölcsiségében. Ha csak a hátsó borító szövegét elolvassuk, máris elringatjuk magunkat... De nem álomba, az ismeretgyarapítás felráz. Ez a magatartásforma és életvitel megillet bennünket.

A munkára jellemző: tudományterületek integrálása, műfajok ötvözése, színek, formák harmóniája, a szöveg és a képi-ség összhangja. Művészi kompozíció. Színes olvasókönyvek. Hangos könyv is lehet: a színes lapokra nyomtatott tetszetős betűformák viszik az olvasót, magának mormolja a szöveget, társának felolvassa, asztali társalgás, esti mese kerekedik, társaságot formál. Kis közösség formálódik. A képi megjelenítés nemcsak kifejező, de pompázatos, a vizualitás tágra nyitja az ismeretmezőt, a magyar nyelv térképes demonstrálása látványos, segít a felfogásban, az egész összefogott átlátásában, megértésében. Kirajzolódik a nemzet az anyanyelv ölelésében.

Szép magyar ének

Béres József új kötete

A *Szép magyar ének* kötetek azért születettek, hogy elvigyék a családokba, baráti társaságokba, közösségekbe az éneklés csodálatos örömét. Az igényes válogatások a legkedveltebb gyermekdalainkból, népdalainkból, népies dalainkból, valamint a legszebb és legismertebb szent énekeinkből ölelnek fel egy csokorra valót. A kötetek szerzője az egészségmegőrző készítményeiről ismert BÉRES Gyógyszergyár elnöke, dr. Béres József.

Joggal csodálkozhat bárki és teheti fel a kérdést: mit keres egy üzletember a népdalok, népelemek, egyházi énekek világában? Sajnos a mai modern világunk egyre kevésbé ismeri a valódi értékeket, nem ismerik elegendően énekeinket, és még kevesebben „énekelnek velük”. Lassacskán elfelejtődnek a jól ismert dallamok, kikopik az együtténeklés vidám szokása a családokban, a baráti társaságokban.

„Úgy gondolom, a mai világban pont e közösségek ereje segíthetné a nehézségek elviselését, a lelki és ezen keresztül a testi egészség megőrzését. Hiszem, hogy gazdag nemzeti zenekincsünk e darabkája minden magyar és a kultúránk iránt érdeklődő ember számára éppúgy tárháza a hasznos ismereteknek, mint forrása erőnek, jókedvnek, örömmek és szeretetnek.” – vallja a szerző.

Az I. kötet 2009-ben jelent meg, és olyan sikert aratott, hogy további három kiadás követte. „Az azóta eltelt években belső igényem továbbhajtott egy énekeinket táji sokszínűségükben még gazdagabban bemutató gyűjtemény megteremtése felé. Úgy éreztem, hogy a korábbi kiadásból sok értékes, széles érdeklődésre számot tartó szép magyar ének hiányzik. A II. kötet anyagának derékhada a népdalok köréből került ki: zömében kalotaszegi, mezőségi, Maros-völgyi, gyimesi és moldvai énekeinkből, de pl. néhány régi unitárius énekekkel is gazdagítottuk a könyv tartalmát” – mondja Béres József.

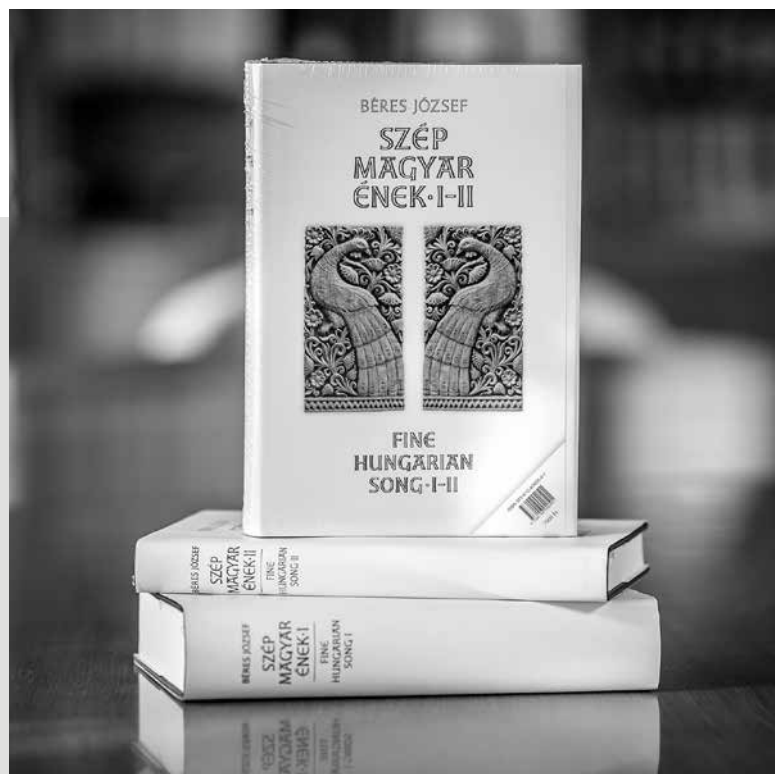
A *Szép magyar ének* kötetek kaphatók a nagyobb könyvtárakban és online könyvesboltokban.

Akkor is, ha gyérülnek az ölelő pontok, helyek, ha fogy a nyelv. De legalább érzékeljük, tudáshoz segít. Hogy ezen keresztül átéljük nemzetünk sorsát. Sorsunkat. Az életünkről van szó.

Meghatóan szép könyvek, nyelvi-, történeti csemegék, lírában összefoglalva zengi Faludy György verse: *Óda a magyar nyelvhez*. A pazar kiállítású tudományos művek megérdemlik, hogy a szélesebb nagyközönség megismerje: tudományok, irodalom, szakmák, tanárok, diákok. Itthon és külföldön. Három a magyar igazság és egy a ráadás, hírlik: készülöben a 4. kötet, a *Felvidék*.

SZ. TÓTH GYULA

Magyar nyelvű otthon 1–3., sorozatszerkesztő: Pomozi Péter, Anyanyelvápolók Szövetsége – Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2017

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. december

Sokszorosítás sorszáma: 12/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

Fenyőfák – Barnai Mária fotója

Megrendelhető a Búvópatak

Akik a lapra szeretnék előfizetni, ezt a szándékukat szíveskedjenek jelezni az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén, vagy a +36 82 310 656-os telefonszámon.

*Tizenöt éves
a Búvópatak*